

**”Biblioteken är det ingen som
ifrågasätter.”
Om folkbibliotekens roll i kommunalpolitiken**

Katarina Hjärpe

Examensarbete (20 poäng) för magisterexamen i Biblioteks- och informationsvetenskap
vid Lunds universitet.

Handledare: Göran Widebäck

BIVILs skriftserie 2005:11

ISSN 1401:2375

© Lunds universitet. Biblioteks- och informationsvetenskap 2005.

Title

”Biblioteken är det ingen som ifrågasätter”: om folkbibliotekens roll i kommunalpolitiken

”Nobody questions the libraries”: the role of public libraries in local politics

Abstract

The aim of this thesis is to study what place public libraries have in local politics, particularly from the point of view of the politicians. To answer this, I have interviewed politicians, participated as a silent observer of a public debate, and studied articles on library politics in newspapers and other press. The results show that politicians in general have a positive view of libraries and good co-operation with library professionals, and that they have a fairly up-to-date view of libraries. They are, however, less interested in library issues in general, and are often complacent with the way things are already running. The newspaper studies show that library issues are usually only discussed when a specific library is somehow in danger. The library profession is as absent from the discussion as are the politicians and public, and when demands are made they are either very specific or extremely vague.

Keywords

Bibliotek och samhälle, bibliotek och samhälle – Sverige, bibliotekspolitik, folkbibliotek, kommunalpolitik, kommunalpolitik – Sverige, kommunalpolitiker, folkbibliotek, folkbibliotek - Sverige

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Inledning	3
1.1 Förord.....	3
1.2 Bakgrund	4
1.3 Syfte och frågeställningar.....	5
1.4 Teori och bakgrundslitteratur	8
1.5 Metod	12
2 Materialinsamling.....	15
2.1 Litteraturstudier	15
2.2 Intervjuer	18
2.2.1 Kontakt mellan politiker och bibliotekspersonal	18
2.2.2 Uppfattningar om organisationsfrågor.....	18
2.2.3 Intresset för bibliotekspolitik.....	20
2.2.4 Användarna.....	21
2.2.5 Bibliotekssyn och inställning till biblioteken	22
2.3 Paneldiskussionen.....	23
3 Analys.....	26
3.1 Svar på mina frågor.....	26
3.1.1 Hur pass viktig är bibliotekspolitikerna?	26
3.1.2 Vilka biblioteksfrågor är för tillfället politiskt mest aktuella?	29
3.1.3 Hur bildas en politisk uppfattning om folkbiblioteken?	33
3.1.4 I hur hög utsträckning stämmer politikernas bild av folkbiblioteken överens med den som förmedlas av biblioteksfolk?.....	34
3.1.5 Vilken sorts relation har politiker och biblioteksfolk, och vilken sorts relation skulle de vilja ha?	36
3.2 Diskussion och avslutning.....	39
Källor	42

1 Inledning

1.1 Förord

Denna uppsats skulle från början behandla den syn på folkbibliotek som framfördes av medlemmar i de politiska ungdomsorganisationernas lokalförbund. Mitt syfte med detta var att få någon sorts uppfattning om vilket bibliotekspolitiskt klimat vi som nu är studenter inom biblioteks- och informationsvetenskap kommer att befinna oss i under vår yrkesverksamma tid. Dagens unga politiker är framtidens huvudmän. Vid närmare granskning visade det sig dock att dessa organisationer sällan hade kulturpolitik som en prioriterad fråga. Det visade sig följdriktigt också vara svårt att få tag på informanter. På grund av detta vidgade jag ämnet till att röra folkbibliotekens plats på den kommunalpolitiska agendan mer allmänt, med hopp att nutiden kan ge någon vink om framtiden.

Trots att min uppsats inte längre rör enbart medlemmar i ungdomsförbunden kommer skillnader och likheter mellan unga och gamla, erfarna och oerfarna politiker att fortsätta spela roll i mitt arbete. Mina informanter ska sträcka sig från sådana vars politiska allmänintresse ännu inte har rört bibliotekspolitik i någon större utsträckning, till dem som har erfarenhet på området. Intervjuerna anpassas efter detta, men rör sig inom samma område: principerna för bibliotekspolitik, snarare än de konkreta fallen med enskilda bibliotek. Givetvis kommer jag ändå att fråga de informanter som är kommunalpolitiker om situationen i deras egen kommun, för att få in deras svar i ett sammanhang.

Biblioteksdebatten förs ofta i branschorgan eller akademiska skrifter mellan medlemmar av biblioteksvärlden. Även användarna får, om än mer sporadiskt, göra sina röster hörda i undersökningar av olika slag, både akademiska undersökningar och sådana som genomförs av bibliotekspersonal. Huvudmännen, politikerna, är dock ofta märkligt frånvarande, även i diskussioner som rör bibliotekspolitik. Vid ett tillfälle frågade jag en anställd på Hörby bibliotek om det gjorde någon skillnad för biblioteksverksamheten vilken politisk majoritet som fanns i kommunen. Hennes förvånade svar var: ”Politikerna bryr sig väl inte om bibliotek heller?” Man fick intrycket att politikernas ointresse var en självklarhet som inte gick att göra något åt. Jag anser dock att det är mycket olyckligt att politikerna är osynliga i biblioteksvärlden, inte därför att jag anser att politikerna bör ha ett större inflytande på verksamheten, utan därför att bibliotek och huvudman har en politisk och ekonomisk relation där båda sidor bör vara medvetna om vilka principer den andra har för sitt agerande.

Naturligtvis menar jag inte att *alla* politiker bör uppmärksamma biblioteken, eller att det

bör ske på bekostnad av andra viktiga frågor, men jag betraktar ändå biblioteken som en så viktig del av kommunens liv att de förtjänar att debatteras.

Min önskan att få del av politikernas tankar om folkbibliotek rymmer ett problem: jag tillhör själv en annan värld, den bibliotekariska. Då den bibliotekspolitiska situationen ofta kan tecknas i en triangelrelation mellan politiker, bibliotekspersonal och besökare är jag alltså part i frågan; jag tillhör den grupp människor som styr bibliotekssamtalet. Detta är dock svårt att göra något åt.

1.2 Bakgrund

Under de senaste tio-femton åren har stora förändringar skett inom biblioteksområdet. Den nya informationstekniken har ändrat förutsättningarna för biblioteksverksamheten, i synnerhet genom att Internet gjort information lättare tillgänglig och svårare att kontrollera. Eftersom biblioteken traditionsenligt har stått för en förmedling av kunskap som redan är kvalitetsgranskad innebär denna tekniska utveckling en utmaning. I allt större utsträckning talar man också om ”mediatek” i stället för bibliotek, även om detta främst gäller skolor och högskolor, snarare än folkbibliotek. Bibliotekarieutbildningarna har akademiserats sedan början av 1990-talet, och de blir dessutom allt fler. Då det 1990 bara fanns en enda bibliotekarieutbildning – bibliotekshögskolan i Borås – finns nu B&I-program på sex olika svenska orter. Sedan 1997 har vi också en bibliotekslag som anger att alla kommuner ska ha tillgång till folkbibliotek. I specifikationerna anges att utlåning ska vara gratis, men att övertidsavgifter och liknande ska kunna tas ut. Databaserad information ska finnas tillgänglig på biblioteken. Särskild uppmärksamhet ska ägnas åt barn, funktionshindrade och invandrare. Den ändring som genomfördes 2003 klargör att planer för biblioteksverksamheten ska skapas av kommuner och landsting. Att sköta ett bibliotek i små kommuner och sådana kommuner som har ekonomiska problem kan orsaka svårigheter. Sådana svårigheter ska enligt lagen och den promemoria där lagförslaget ingick lösas genom samarbete biblioteken och huvudmännen emellan – alltså inte genom att mer ansvar läggs på staten (Forslund, 2003). I övrigt finns det få specifikationer för folkbiblioteken. Eftersom lagen är så pass allmän kommer varje kommuns tolkning att vara avgörande för verksamheten.

Även samhället utanför biblioteket har förändrats sedan de kulturpolitiska målen sattes på 1970-talet. Det politiska och ekonomiska klimatet är helt annorlunda. 1980-talets högkonjunktur ersattes i början av 1990-talet av en djup ekonomisk svacka. Sverige, som låg högt upp i ”välståndsligan” i början på 1980-talet, har sedan dess sjunkit väsentligt (Bekele, 2002) och kan inte längre tävla med länder som USA. Ekonomin har sedan 1990-talet återhämtats och stabiliserats. Den ekonomiska utvecklingen är positiv, men landet har ännu inte nått tillbaka till sin forna position. Arbetsmarknaden har också förändrats, med fler servicejobb och färre traditionella tillverkningsjobb (Ericson, 2002).

Ekonomiska svårigheter begränsade under en tid även biblioteksverksamhetens möjligheter, och detta har påverkat folkbibliotekens förändring. Driftkostnaderna minskade de första åren på 1990-talet med 100 miljoner. Under mitten och slutet av 1990-talet hämtade ekonomin sig igen. 1997 var man åter på samma ekonomiska nivå som under 1980-talet (Forslund, 2003, Stenquist, 2003). I kombination med de tekniska

förändringarna har den tidigare svackan trots detta skapat en osäkerhet i bibliotekens självbild.

Riksdagspartierna har under de senaste åren dragit sig allt närmare mitten. Samtidigt har flera nya partier fått uppmärksamhet, och flertalet av dessa ligger utåt kanterna. Detta gäller framför allt åt vänster ("Trångt i mitten..." 2005). Även ungdomsförbunden för en politik som ligger längre åt kanterna än deras moderpartiers, i synnerhet vad gäller partierna till vänster. En annan faktor som påverkar biblioteken är att allt fler människor skaffar sig en allt högre utbildning. Gymnasireformen har inneburit att alla elever förväntas gå treårigt gymnasium; andelen är nu 80%, vilket är dubbelt så stort som för tio år sedan. Regeringens mål är att hälften av alla 25-åringar ska ha påbörjat en högskoleutbildning (Flanke, 2005). "Det livslånga lärandet" är numera en klyscha, men en klyscha med verklig innebörd för biblioteksverksamheten.

Folkbiblioteken svarar för en mycket liten del av kommunernas budget, vilket kan påverka det politiska intresset. Det är också en del som är tämligen konstant; förändringar i bibliotekens verksamhet sker ofta gradvis, vilket kan göra att de inte uppmärksammas. Sven Nilsson anser att den politiska tystnaden kring bibliotek beror på att dessa "betraktades som 'färdiga' och därmed mindre politiskt intressanta" (Nilsson, 2003).

Ragnar Andreas Audunson har beskrivit hur IKT-frågor och frågor om livslångt lärande diskuteras inom den politiska agendan i Norge, men hur folkbiblioteken endast i undantagsfall nämns i detta sammanhang. Diskussionen om folkbibliotekens roll förs i stället inom det professionella fältet (Audunson & Windfeld Lund, 2001). Detta uttalande äger sin giltighet även för svenska förhållanden, där en stor del av biblioteksdebatten förs inom tidskrifter som *BiS* och *Biblioteksbladet* samt på mailinglistan BIBLIST.

1.3 Syfte och frågeställningar

Mitt syfte är att belysa folkbibliotekens roll i kommunalpolitiken. Till detta hör en undersökning av hur politikerna ser på folkbibliotek och hur bibliotekspolitik framställs i media. Jag vill genom detta också kunna få en uppfattning om vart bibliotekspolitik kan tänkas utvecklas i framtiden, om den kommer att förändras och i så fall i vilken riktning. Jag vill också försöka underlätta för en debatt inom området genom att tydliggöra några faktorer som påverkar bibliotekspolitik. Min förhoppning är att min kartläggning av situationen ska kunna bidra till en förenklad kommunikation mellan bibliotek och huvudmän, vilket i så fall också skulle underlätta påverkan åt båda hållen. I reklamsammanhang talar man om att ha en "krok" för att fånga någons intresse, en vinkling på budskapet som är relevant för mottagaren. Jag hoppas kunna medverka till att utforma sådana krokar för bibliotekspolitik.

Tidigare forskning om bibliotekspolitik har framför allt rört sig inom det nationella området. Jag har dock valt att fokusera på kommunalpolitik, främst därför att folkbibliotekspolitik i stor utsträckning sköts på denna nivå. Detta system har naturligtvis både för- och nackdelar, och jag ämnar inte i denna uppsats ta ställning i frågan om hur mycket av bibliotekspolitik som bör vara statlig. Däremot anser jag det rimligt att min undersökning ligger på kommunal nivå eftersom folkbiblioteken styrs

därifrån – det är så att säga där saker händer. Den består dock inte av en jämförelse två eller tre specifika kommuner emellan.

Eftersom mitt ämne är folkbibliotek kommer ordet ”bibliotek” då det används betyda just folkbibliotek och ”bibliotekspolitik” betyda folkbibliotekspolitik, såvida inget annat anges. I vissa fall är det dock tal om integrerade folk- och skolbibliotek. Inom ramen för detta arbete räknar jag dessa som folkbibliotek, och de kommer omnämnas särskilt enbart i samband med frågor om integrering, filialer och dylikt.

Jag har valt att dela litteraturdelen i två: den litteratur som ingår i ämnets tidigare forskning har lagts under teoriavsnittet, medan tidningsartiklar och annat praktiskt inriktat material ligger i avsnitt två, eftersom det enligt min uppfattning är en del av själva undersökningen.

Min huvudfråga är som följer: **Vilken plats har folkbiblioteken i lokalpolitiken idag, och vilken kan den tänkas ha i framtiden?**

För att besvara denna fråga behöver jag veta vad, om något, som kan få biblioteken att synas på den politiska agendan. De huvudagerande är då politiker, biblioteksprofession och allmänhet, och det är politikerna som är mitt huvudfokus. Jag behöver alltså ta reda på politikernas syn på folkbiblioteken och vilka praktiska och ideologiska aspekter som präglar denna. Professionens roll blir här också mycket viktig, genom att den påverkar politikernas uppfattning och engagemang. Liksom allmänheten är dock professionens uppfattning och beteende intressant för denna uppsats främst i den mån som den påverkar politikerna; jag önskar inte undersöka dessa grupper var för sig. Mina delfrågor blir därför som följer:

- 1. Hur pass viktig är bibliotekspolitiken för politikerna?**
- 2. Vilka biblioteksfrågor är för tillfället politiskt mest aktuella?**
- 3. Hur bildas en politisk uppfattning om folkbiblioteken?**
- 4. I hur hög utsträckning stämmer politikernas bild av folkbiblioteken överens med den som förmedlas av biblioteksfolk?**
- 5. Vilken sorts relation har politiker till biblioteksfolk, och vilken sorts relation skulle de vilja ha?**

Jag försöker nedan utveckla dessa frågor ytterligare.

1. Hur pass viktig är bibliotekspolitiken för politikerna?

Då biblioteksprofessionen diskuterar kultur- och bibliotekspolitik är ofta politikernas egna tolkningar frånvarande. En tolkning av detta är att politiker inte är intresserade av bibliotek. En annan är att de är intresserade, men anser att allt är bra som det är, och att det därför inte finns någon anledning att debattera biblioteksfrågor. Jag önskar därför få reda på om någon av dessa hypoteser är riktig, eller om svaret ligger någon annanstans.

En annan möjlig slutsats är också att biblioteksfrågorna är viktiga för politikerna och diskuteras dem emellan, men att detta av någon anledning inte syns i media. Om denna slutsats skulle visa sig vara riktig kräver den en ny undersökning av orsaken till detta fenomen.

Man bör under denna fråga göra skillnad dels mellan intresse och inställning, dels mellan bibliotek och biblioteksfrågor. *Inställning* rör sådant som huruvida politikerna tycker bra om bibliotek eller inte, medan *intresse* rör hur pass insatta de är och i vilken utsträckning de själva är engagerade. Bibliotek kontra biblioteksfrågor kan också tolkas som det specifika kontra det generella: är det väsentliga för politikerna *att* deras eget kommunbibliotek har öppet på söndagar, eller *varför* bibliotek bör ha öppet på söndagar?

2. Vilka biblioteksfrågor är för tillfället politiskt mest aktuella?

Jag kommer i första hand att försöka besvara denna fråga genom att se vilka teman som återkommer i presstexterna. Jag talar då dels om principfrågor gällande biblioteksverksamhetens huvudsakliga inriktning och syfte, dels om sakfrågor om bibliotekens läge, öppethållanden och så vidare. De allra flesta teman kommer med största sannolikhet att ligga någonstans mellan dessa båda extremer. En principfråga (till exempel tillgänglighet) kan ju också beröra flera sakfrågor (filialverksamhet, lokalutseende, integrerade bibliotek med mera) medan var och en av dessa sakfrågor i sin tur kan påverka andra principfrågor. I de fall då detta händer hoppas jag ändå kunna bena upp de gemensamma nämnarna för artiklarna.

Då jag genom presstexterna har kunnat avgöra vilka teman som diskuteras oftast, inkluderar jag därefter dessa i mina intervjuer med politiker. På detta sätt får jag svar på den viktiga underfrågan var mina informanter står i dessa biblioteksfrågor. Detta ska sedan jämföras med tendensen i presstexterna och från paneldiskussionen, för att få en uppfattning om det bibliotekspolitiska klimatet för närvarande.

3. Hur bildas en politisk uppfattning om folkbiblioteken?

Detta är en mycket stor fråga, och mitt syfte är inte att gå in på djupa personliga och psykologiska förklaringar över mina informanternas politiska och biblioteksmässiga bakgrund. I stället vill jag se i vilken utsträckning deras uppfattning om folkbiblioteken påverkas av deras ideologiska övertygelse, hur mycket som är baserat på erfarenhet, och hur mycket som bygger på tillit till andra människors uppfattningar. Erfarenheten kan indelas i rent privat sådan, och sådan som är en följd av arbete med biblioteksfrågor inom den politiska ramen. Vad gäller tilliten till vad andra har sagt kan detta givetvis också brytas ner i olika delar: tilliten till kollegerna, till representanter för biblioteket, samt till bekanta och andra.

4. I vilken utsträckning stämmer politikernas bild av folkbiblioteken överens med den som förmedlas av representanter för biblioteksprofessionen?

Denna fråga kan jämföras med nummer två, men är mer djupgående och gäller bibliotekens helhetssyfte, snarare än de problem som i dagsläget kommer upp. Om politikernas syn skiljer sig från den som är rådande inom B&I-världen önskar jag också undersöka på vilket sätt. En fördom är att deras syn skulle vara mer konservativ än den som råder inom biblioteksvärlden, men det är också möjligt att det fungerar tvärtom, att politiker i mindre utsträckning än de biblioteksanställda är benägna att behålla status quo. Deras uppfattning om bibliotekens uppgifter kan också bedömas på en skala från "bred" till "smal", där "smal" innebär att biblioteken i princip ses som en plats där man lånar böcker, medan "bred" innebär en positiv inställning till biblioteket som mötesplats, kulturcentrum, mediatek, lärocentrum och så vidare.

Då jag inte i första hand undersöker biblioteksvärlden som sådan, kommer min bedömning av professionens uppfattningar att i första hand utgå från litteraturstudierna, både den teoretiska litteraturen och de av presstexterna som är skrivna av biblioteksfolk.

5. Vilken sorts relation har politiker till biblioteksfolk, och vilken sorts relation skulle de vilja ha?

Denna fråga tangerar fråga nummer 3, då relationen mellan politiker och biblioteksfolk rimligen påverkar vilken uppfattning politiker får om folkbiblioteken. Motsatsen gäller även – uppfattningen om folkbiblioteken kan påverka vilken relation politiker och biblioteksfolk önskar ha med varandra. En viktig underavdelning till denna fråga är vilken kontakt som förekommer mellan politiker och biblioteksfolk. Jag talar då om *mängden* av kontakt, men också den *form* denna kontakt tar. Skriftlig respektive muntlig kommunikation kan vara en viktig distinktion, liksom i vilken utsträckning kontakten är formell och noteras i allmänna handlingar. Till denna fråga hör också bibliotekens grad av autonomi, det vill säga hur pass mycket politikerna påverkar bibliotekens verksamhet. Dessutom tillkommer frågan om relationens *ton*, alltså hur pass väl politiker och biblioteksfolk kommer överens, hur konflikter hanteras och så vidare.

Både politiker och biblioteksfolk har naturligtvis ansvar för relationen dem emellan. Dessutom kan olika personer i nämnderna/biblioteken ha olika uppfattning om detta, och därtill tillkommer faktorer som tidsbrist, ekonomi, lokala kommunikationer och så vidare. Allt detta gör att relationen kanske inte alltid är optimal från den enskilda politikerns sätt att se och motiverar distinktionen mellan att ”ha” och ”vilja ha” en relation.

Denna fråga är lättast att besvara när det gäller kommunalpolitikerna och deras lokala bibliotek, men relationer (och brist på relationer) går också att utläsa när det gäller de av mina informanter som inte är kommunalpolitiker, samt ur presstexterna. I vilken utsträckning är till exempel presstexterna riktade direkt till politiker/biblioteksfolk?

1.4 Teori och bakgrundslitteratur

Den kommunalpolitiska situationen i Erikslund under slutet av sjuttioalet beskrivs i boken *Politik och administration: Utveckling och drivkrafter i en politiskt sammansatt organisation*. Sten Jönsson skriver i denna bok ett kapitel om samspelet mellan tjänstemän och politiker, något som behåller sin aktualitet även ett kvartssekel efteråt. Jönsson jämför flera olika modeller för ett sådant samspel. Det han kallar standardmodellen förutsätter att politiker sätter upp mål, och att tjänstemännen sedan ska föreslå alternativ för att uppnå dessa mål, alternativ som politikerna ska kunna välja mellan (Jönsson, 1981, s. 80ff).

Nackdelen med denna modell är enligt Jönsson att tjänstemännen är betydligt mer insatta än politikerna, som därmed inte kan förväntas ha en färdig uppfattning. Dessutom anser han det omöjligt för politikerna att komma med klara mål: ”Klarhet skapar angreppspunkter för opposition och massmedia. [...] Aldrig så välmenande intentioner kan komma i blåsväder om de är klart formulerade” (ibid, s.81) Min främsta invändning mot detta andra argument är att politiker *bör* hamna i blåsväder, att själva

poängen med ett demokratiskt system är att politikerna ska företräda olika ståndpunkter som medborgaren ska kunna välja mellan. Jag medger dock att det sällan fungerar så i praktiken.

Jönsson förespråkar i stället ”lyssnarmodellen”, som beskrivs utförligare i boken *Beslut och handling: om politikens inflytande på politiken* (Brunsson & Jönsson, 1979). Denna modell bygger på två typer av aktörer: ”sändare” och ”mottagare”. Sändaren har en tydlig uppfattning byggd på fakta och argument från alla sidor, medan mottagaren har en mer otydlig uppfattning och ofta dåliga bakgrundskunskaper. Sändarens uppgift blir då att överföra sina kunskaper till mottagaren och samtidigt lyssna till mottagarens behov, så att de tillsammans kan komma fram till en lösning.

Enligt Jönsson är typfallet att tjänstemännen, som är bäst insatta, fungerar som sändare och politikerna som mottagare. Politikerna lär sig dock med tiden, vilket ibland, i synnerhet i små kommuner, kan leda till ett system där både tjänstemän och politiker fungerar som sändare och ingen lyssnar på någon annan. Att politikerna fungerar som sändare och tjänstemännen som mottagare ser han som betydligt ovanligare, även om det kan ske i en kommun med en långvarig majoritet eller en enskild stark politiker. Två mottagarsidor hade han aldrig sett, men föreslog en nysammanslagen kommun som ett fall där detta skulle kunna inträffa (ibid, s.87ff).

Nackdelen med denna modell som jag ser det är att den är just en modell, och därför inte tillåter att någon intar både sändar- och mottagarroller samtidigt. Inte heller förs lyssnandet in på en sådan nivå att det görs någon skillnad på en sändare som lyssnar på mottagaren och en som inte gör det. Detta är enligt min uppfattning olyckligt då ingen sida bör inta en alltför strikt sändarposition där man inte längre tar intryck utifrån. Jönsson påpekar också själv att typexemplet där tjänstemännen fungerar som sändare kan vara problematiskt när det gäller att hitta brister i nuvarande system och att därmed börja föra en annorlunda politik. (ibid, s.111) Han påpekar också det demokratiska problemet med detta sätt att styra verksamheten i mer kontroversiella frågor: risken finns att tjänstemännen snarare än politikerna styr den politiska inriktningen i kommunen (ibid, s.92).

Lyssnarmodellen uppmuntrar enligt Jönsson till en verksamhet baserad på kompromisser. Kompromisserna ska dock inte ses som att två sidor ger upp vissa önskemål för att nå andra, utan som att de olika sidorna från början har ganska otydliga krav, och så småningom gemensamt arbetar sig fram till en lösning (ibid, s.127 f.). Tjänstemännen utarbetar alternativ för politikerna att ta ställning till. Ibland kan de arbeta fram mer än ett alternativ, men de står ändå själva eniga i förvaltningen; diskussionen, om någon finns, förs på den politiska planhalvan. Utgångspunkten är dock ofta att ärendet inte bör bli ”politiskt”, och att det finns en lösning som är bäst för alla. Den som ställer sig emot tjänstemännens förslag kan därför misstänkas för röstfiske och försök att ”göra politik” av en fråga (ibid, s.74).

Väljarna kommer ofta in i ett sent stadium, och de som inte vill nöja sig med en mottagarroll måste dels sätta sig in i ärendet, dels organisera en påtryckningsgrupp. Dessa passar sällan in i lyssnarstrategin, utan tonläget blir i stället känslomässigt, och påtryckningsgruppen vinner poäng genom att hänvisa till värden som kan betraktas som okränkbara (ibid, s.97 ff.) För politikerna är det svårt att ta hänsyn till sådana grupper,

dels eftersom ett beslut kanske redan är satt, dels eftersom det inte går att avgöra om gruppens åsikter är representativa för väljarna som helhet, och dels eftersom det hotar samarbetet med tjänstemännen. För den enskilde nämndmedlemmen är godkännande från partikamrater och tjänstemän viktigare än allmänhetens godkännande, då de senare i huvudsak påverkar politiken enbart genom valen – dessutom kan även en minoritetsposition ha sina fördelar för en kommunalpolitiker. Allmänheten vill också ofta ha saker direkt, utan att ta hänsyn till svårigheter i genomförandet (ibid, s.80 ff). Därför blir det ofta lättare att ignorera påtryckningsgrupper – såvida frågan inte blir så pass medialt uppmärksammas att en kontrovers är oundviklig.

Geir Vestheim behandlar i *Folkebibliotek i förvandling* (1992) bibliotekssituationen i Norge, och tar då bland annat upp relationen till politikerna. Vestheim knyter an till Habermas idéer om det offentliga rummet: biblioteket tillhör den offentliga arenan genom att vara offentligt tillgängligt och en plats för offentligt samtal, men också genom att vara offentligt ägt. Biblioteket är knutet till politiken genom sin offentliga ställning, men det är däremot inte knutet till någon specifik ideologi. Vid vissa tillfällen har biblioteken setts som tillhörande motståndsläget, exempelvis när en arbetarpolitiker på trettioalet invände mot att bibliotekarier som var ”konservative døtre” skulle inverka på vad folket läste (Vestheim, 1992, s.89). Vanligare har dock varit att biblioteken betraktats som okontroversiella. Vestheim hävdar att detta beror på att politikerna inte betraktar biblioteken som en plats av vikt för samhällsbyggnaden på samma sätt som till exempel skolan. Att biblioteken avideologiserats gör dem mer osynliga, och de har inte fullt ut hittat sin plats i det nya samhället.

Enligt Vestheim är politikerna varken negativt inställda till eller särskilt engagerade av bibliotekspolitik, och de har föga kontakt med biblioteken utanför kulturstyrelsemötena. Han efterlyser en större helhetsbild hos politiker, som skulle kunna få dem att se en plats för biblioteken i samhället. Ett problem som han ser det är att politiken har blivit ett spel för särintressen, där man är mindre intresserad av att tillfredsställa folks verkliga behov än att få genomslag för redan dragna slutsatser. Han talar om frestelsen för bibliotekarien att uppfostra politikerna, men betraktar detta som ”en karikatyr av den demokratiska tanken” (ibid, s. 96)

Vestheim skiljer mellan informationstanken och upplysningstanken, där information är lättare att passa in i ett politiskt sammanhang då den bygger på ett budskap som ska sändas ut. Upplysningstanken däremot bygger på individens eget behov av upplysning och är alltså mottagarbaserat. Han anser att det behövs en upplysningspolitik, och att biblioteket bör knytas till den politiska arenan eftersom det annars enbart får sina intryck från informationskonkurrenter, vilket gör att uppdraget blir smalare i stället för bredare och i mindre grad kan gynna folket. Biblioteket utsätts alltså för tryck både från politiska och från privata intressen. Risken finns då enligt Vestheim att bibliotekets uppdrag begränsas till en fråga om tillgång och efterfrågan, där de som inte kräver sin rätt glöms bort.

Ragnar Andreas Audunson och Niels Windfeld Lund visar i en undersökning att skillnaderna mellan norska politiker, bibliotekarier och befolkning är ganska små när det gällde attityden till bibliotekets tjänster och dess värde för samhället. Det visade sig att alla tre grupperna var relativt överens om att de viktigaste tjänsterna var att hjälpa skolelever och studenter, att vara ett redskap för livslångt lärande, och att förmedla god

fritidsläsning. När det gällde huvudgrunder för resurser ansåg politikerna att det viktigaste var att förmedla kultur och bildning, medan det kom tvåa för befolkning och bibliotekarier. Befolkningen ansåg att det viktigaste var nyttan med bibliotek för konkret problemlösning, och bibliotekarierna ansåg att främjande av demokrati och likhet var det viktigaste. Den största skillnaden grupperna emellan låg i tjänster till gamla och sjuka, som en betydligt större andel av befolkningen ansåg vara en av de viktigaste tjänsterna jämfört med politiker och bibliotekarier (Audunson & Windfeld Lund, 2001, s.213).

Kommunal bibliotekspolitik är ett ganska utforskat område, men det finns en del skrivet om nationell bibliotekspolitik även i Sverige. Barbro Thomas tar i *Biblioteksbladet* 9,2003 upp kravet på en nationell bibliotekspolitik. Hon påpekar att det är något många kan ställa sig bakom eftersom begreppet inte definieras: någon menar en skarpare bibliotekslag, någon annan en tydligare avgränsning mellan statligt och kommunalt ansvar, och så vidare. Genom att jämföra med skolpolitiken når hon slutsatsen att det som behövs är tydliga måldokument som anger hur biblioteksverksamhet ska bedrivas och vilken del av verksamheten som ligger under nationellt, regionalt respektive kommunalt ansvar. Hon anser dessutom att länsbibliotekens uppgifter och huvudmannaskap ska ses över.

Bjarne Stenquist jämför i sin bok *Är det på efterkälken Sverige åker?* Sverige med andra länder, som han anser har kommit längre när det gäller folkbibliotekens roll i det moderna samhället (Stenquist, 2003). Detta anser han beror på att svenska bibliotek inte har något nationellt uppdrag. Han skiljer här på ”nationellt” och ”statligt”. De statliga biblioteken ser han som bättre rustade när det gäller uppdrag, men han hävdar inte att även folkbiblioteken bör bli statliga; dock påpekar han svårigheten med att implementera nationella målsättningar i ett kommunalt finansierat system. Lösningen på detta anser han liksom Thomas vara en tydligare arbetsfördelning mellan stat och kommun. Hinder är dels beslutsfattarnas mentala bilder av folkbiblioteken, dels biblioteksvärldens motvilja att delta i politiskt samarbete, vilket han också uttrycker som ”självgodhet”, och dels att biblioteken till stor del är en kvinnovärld, vilket ger den lägre status.

För mig blir detta med en tydligare arbetsfördelning av intresse eftersom det visar på en möjlig svårighet: om biblioteksfolk, statliga politiker och kommunpolitiker inte är överens om vem som ansvarar för en viss aspekt av bibliotekspolitiken försvårar väsentligen möjligheterna att föra någon bibliotekspolitik över huvud taget. Stenquist tar upp ett öppet brev till regeringen, ”Sverige saknar bibliotekspolitik”, som publicerades bland annat i *ÖstgötaCorrespondenten* och som är undertecknat av representanter från bibliotek, förlag, SKTF, DIK, författarvärlden med flera. De punkter som föreslås i brevet är följande:

- Utveckla en nationell bibliotekspolitik.
- Samordna biblioteksfrågorna på regeringsnivå.
- Upprätta kommunala biblioteksplaner.

Det undertecknarna önskar är alltså liksom Stenquist en tydligare arbetsfördelning och mer ansvar på regeringsnivå (Efraimsson, 2002). Ett annat dokument som nämns är ett socialdemokratiskt uppdrag som skickades till statsråden Östros, Lejon och Rosengren, men som inte ledde någonstans.

Stenquist påpekar även att vuxenstuderande blivit en allt större del av folkbibliotekens besökare, något som är återkommande i andra källor, och att kurs- och facklitteratur nu gått om skönlitteraturen i utlånen, om man inte räknar in barnböcker. Bibliotekens uppdrag har alltså förändrats, utan att detta speglas i styrdokument (Stenquist, 2003).

För mig har den mest väsentliga invändningen mot Stenquists bok varit att han talar om och till politiker, men inte med dem. En läsning av boken ger en tydlig bild av hur Stenquist önskar att bibliotekspolitikerna ska se ut, men en betydligt mindre tydlig bild av politikernas åsikter i frågan. Detta är ett problem som dyker upp även i andra källor.

Den viktigaste källan för mig har varit Jessica Sjögrens magisteruppsats *Partiernas kultur- och bibliotekspolitik på nationell och lokal nivå* (Sjögren, 2004). Av denna framgår det att partierna på riksnivå inte visar någon större skillnad i sin syn på bibliotek. Ingen av dem har bibliotekspolitik som hjärtefråga, och bibliotek nämns också enbart i undantagsfall i valmanifesten. I partiprogrammen nämns däremot biblioteken av alla utom centerpartiet – det verkar dock i de flesta fall ha varit i förbigående. Sjögren undersöker också de motioner som rört bibliotek under 2002, och kommer fram till att alla partier utom miljöpartiet har lagt fram minst en sådan motion.

Sjögren använder i undersökning av kommunal bibliotekspolitik Uppsala kommun som exempel. Hon kommer fram till att trots att alla partierna är positiva till bibliotek är de, som hon uttrycker det, ”positiva på olika sätt”. Moderaterna i Uppsala kommun är de som i hennes undersökning främst skiljer sig från de andra partierna. Till skillnad från de andra vill de satsa på huvudbibliotek framför filialer, och de vill även avskaffa bibliotekslagen. När det gäller den bakomliggande kultursynen är skillnaden mellan partierna större. Sjögren hävdar att bristen på debatt kring biblioteken gör att skillnaderna inte märks: ”Partierna på lokal nivå har åsikter som går isär, särskilt moderaternas idéer skiljer sig radikalt från de andra partiernas kulturpolitik. Dessa skillnader skulle komma upp om biblioteken diskuterades i nämnden. Är det så att politikerna inte insett att de är positiva till bibliotek på olika sätt?” (ibid, 2004, s. 52) Hon ställer även frågan om politikernas positiva inställning till bibliotek rentav kan ligga biblioteken i fatet, då det kan leda till att bibliotekspolitikerna inte alls förs upp på agendan.

1.5 Metod

För att få svar på studiens frågor har jag talat med ett antal politiker med varierande erfarenhet av bibliotekspolitik. Eftersom personerna i fråga har så pass olika bakgrund och ger insikter om olika saker har jag valt att inte ställa exakt samma frågor till varje person. Frågorna rör sig dock inom det område som mina huvudfrågor sätter upp, och vissa specifika frågor ställdes till flera personer.

Mitt första steg var att ta kontakt med de politiska ungdomsförbundens företrädare i Skåne, därefter studentföreningar och kommunalpolitiker. Kontakten skedde per e-post, vilket kan vara en anledning till att så många informanter föll bort: flera kontaktade personer/föreningar besvarade över huvud taget inte mina e-brev. Andra hänvisade mig vidare till personer som i sin tur inte svarade på brev, eller besvarade det inledande brevet men inte de påföljande. Jag lyckades ändå få tag på Alexander Lindskog från

Grön Ungdom och Martin Ericsson från Vänsterns Studentförbund (VSF). Tyvärr fick jag inte tag på någon informant från de borgerliga ungdoms- och studentföreningarna.

Då jag bestämde mig för att intervjua även kommunalpolitiker hade jag från början tänkt att intervjua sådana som kom från Lund, då dessa skulle vara lättast att träffa. Jag tyckte dock att det var mer intressant att tala med politiker med olika bakgrund, och när jag fått klartecken för att genomföra intervjuerna per telefon beslöt jag mig därför att söka upp lämpliga informanter från skilda orter. Genom statistiska centralbyråns hemsida valde jag ut kommuner från olika delar av landet och med olika invånarantal. Eftersom syftet inte är att jämföra specifika kommuner tillät jag mig att grunda valet mer eller mindre på tillfälligheter. Även kommunalpolitikerna svarade bara i begränsad omfattning på e-post, och jag lyckades inte heller alltid nå rätt person. Till slut fick jag kontakt med tre kommunala kulturpolitiker, nämligen Pelle Svensson (s), ordförande för kulturnämnden i Malmö, Peter Lundgren (c), ordförande för kultur- och fritidsnämnden i Västervik, och Naeimi Cederberg (fp), ansvarig för kultur- och biblioteksverksamhet i kultur- fritids- och utbildningsnämnden i Arjeplog. Dessa kommuner är olika nog för att kunna ge lite bredd i perspektivet. Malmö är en stor skånsk kommun, Västervik en medelstor (men geografiskt utspridd) kommun vid Smålandskusten, och Arjeplog är en kommun i Norrbotten med få invånare utspridda på flera mindre byar. I efterhand intervjuade jag även Claes-Göran Jönsson (s), ordförande för kultur- och fritidsnämnden i Lund. Jag fick en insyn i Lundasituationen genom paneldiskussionen på Järnåkra (se nedan), men behövde intervjun för att fördjupa denna insyn. Jag kontaktade dessutom Ingrid Olmänder van Erk på Sveriges Kommuner och Landsting, för att få ett bredare perspektiv. Frågorna till henne har rört delvis andra saker än dem till de andra informanterna. Totalt sett hade jag alltså sju intervjuade informanter.

Dessa personer intervjuades i 15-30 minuter per telefon. Detta innebar att jag var tvungen att använda anteckningsblock i stället för bandspelare, vilket är problematiskt. För långa pauser innebär att samtalet stannar upp och blir onaturligt, medan ett samtal utan pauser innebär svårigheter att skriva ned det väsentliga. Jag försökte efter bästa förmåga balansera mellan dessa båda fällor. För att kunna sätta in mina informanters svar i ett sammanhang besökte jag deras kommuners respektive organisationers hemsidor och läste de mötesprotokoll jag fann där. Dessutom har jag undersökt hemsidorna till de ungdoms- och studentförbund som jag inte fick kontakt med.

Jag har i mina litteraturstudier valt att förutom tidigare forskning även titta på tidnings- och tidskriftsartiklar som berör bibliotekspolitik och som inte kommer ur branschorganen. Jag är medveten om att en stor del av biblioteksdebatten sker just i branschorganen, men betraktar detta som en intern debatt inom professionen, snarare än en som sker i det offentliga politiska rummet. Förutom artiklarna har jag även läst skrifter som berör enskilda fall. Jag kommer att jämföra mina undersökta texter med informanternas svar när det gäller hur kommunal bibliotekspolitik förs, men huvudsyftet är att se hur kommunal bibliotekspolitik *omtalas* i dessa media, och i vilken utsträckning den omtalas alls.

För att hitta artiklarna har jag använt mig av ämnesordet ”bibliotekspolitik” på ArtikelSök. Detta sökord kan möjligen utesluta några artiklar som hade kunnat vara av intresse, men innebar en nödvändig begränsning. Jag försökte först använda sökordet ”bibliotek”, men detta gav som resultat en alltför stor mängd irrelevanta artiklar. I mitt

sökande har jag gått tillbaka så långt som tio år, men i själva uppsatsen har jag främst använt mig av artiklar från de senaste fem åren, för att undvika en onödig fokusering på frågor som är inaktuella. Några artiklar från våren 2005 har jag tagit direkt från tidningen *Sydsvenska Dagbladet*, som inte finns på ArtikelSök men som jag läser privat.

Bland de böcker jag fann rörande enstaka fall var *Kampen om Biblioteket*, avseende integreringen av Visby stadsbibliotek i högskolebiblioteket, av särskilt intresse, men denna bok var en så tydlig partsinlaga att jag ansåg mig tvungen att hitta en motvikt. Därför sökte jag på Internet upp texten ”Opinionsbildningen kring förslaget att slå ihop folkbiblioteket och högskolebiblioteket i Visby” (Brodin & Tarschys, 1999). Mer om detta senare.

Då det visade sig att Järnåkrabiblioteket i Lund under våren 2005 skulle anordna en paneldiskussion som tangerade mitt ämne valde jag att besöka denna. Panelens deltagare var tre kommunalpolitiker, bibliotekschefen för Lunds stadsbibliotek, en pensionerad bibliotekarie, en grundskolerektor, samt en författare (som moderator) och ämnet var ”Biblioteket – inte bara böcker! Även framtidens kultur- och informationscenter! Möjligheter och hinder.” Mitt syfte var inte helt densamma som med intervjuerna; i stället för att ha svar på mina specifika frågor ville jag se vilka frågor panelen tog upp på eget bevåg, och vilka frågor som ställdes från golvet. Jag förhöll mig därför tyst under hela diskussionen och noterade bara vad som skedde, alltså en form av deltagande observation. Diskussionen redovisas i den mån den rör mitt ämne – då syftet med paneldiskussionen inte specifikt var att diskutera kommunal bibliotekspolitik faller givetvis vissa av kvällens samtalsämnen utanför den ram jag har satt upp.

Mina metoder är alltså en blandning av litteraturstudier, intervjuer och observation där fokus ligger på intervjuerna, men där resultaten från alla tre metoder kommer att jämföras för att belysa problemet.

2 Materialinsamling

2.1 Litteraturstudier

Då jag sökte efter artiklar om bibliotekspolitik i ArtikelSök hittade jag flera artiklar som berörde ett litet antal konkreta fall. Ett exempel var den planerade nedläggningen av fyra filialer i Sundsvall 2004. Beslutet var ovanligt på så sätt att tjänstemännen lagt på politikernas ansvar att själva lämna förslag på nedskärningar (Norberg, 2004). I samband med dessa föreslagna nedläggningar förekom flera protester, och både ledare och artiklar i *Sundsvalls Tidning* talade om bibliotekens stora betydelse. Bland annat skrev tidningen om en åttaårig som protesterade (Vikström 2004) och om den mängd protestbrev som inkommit till kulturnämndens ordförande (Hultman, 2004). Protesterna ledde också till att förslaget drogs tillbaka och att kommunen i stället beslöt att låta ett antal idrottsplatser drivas av föreningar i stället för kommunalt, och om detta inte fungerade ekonomiskt lägga ner dessa idrottsplatser helt och hållet.

En ledare i *Sundsvalls Tidning* den 24 november 2004 talar om hur ”segerns sötma [fick] en bitter eftersmak” (Bitter eftersmak, 2004) men det framhålls ändå att beslutet var riktigt:

Ett bibliotek kan inte jämföras med en sporthall. Då ligger det i så fall närmare till hands att jämföra biblioteket med universitetet. Som frizoner för bildning och reflexion lämpar de sig inte för kommersiell drift, men måste drivas professionellt. Idrottsrörelsen är inte mindre betydelsefull för den demokratiska utvecklingen i samhället, men den har, som sagt, helt andra förutsättningar att samarbeta med privata och ideella intressen. *Bitter eftersmak, 2004*

I *Gefle Dagblad* den 29/6 -04 infördes ett upprop med titeln ”Sluta vela – satsa på biblioteken!” som hade undertecknats av ett antal bibliotekschefer och bibliotekarier (Sluta vela... 2004). Även här är det fråga om att skydda folkbiblioteken från nedskärningar, men upplägget är bredare och undertecknarna beskriver den förändrade bibliotekssituationen med ny teknik, fler studerande, och så vidare. Ett liknande upprop infördes i *Östgöta-Correspondenten* 2002 under rubriken ”Sverige saknar bibliotekspolitik!” (Efraimdotter, 2002) Detta upprop har beskrivits av Bjarne Stenquist i *Är det på efterkälken Sverige åker?* (Stenquist, 2003) och har därför redan omtalats i ett tidigare kapitel.

Christer Klingberg, som är stadsbibliotekarie i Örebro, frågar ”Vad ska vi ha biblioteken till?” i *Nerikes Allehanda* (Klingberg, 2003). Han undrar vilka verksamheter som ska läggas ner när ”osthyvelsprincipen” inte längre går att använda. För att utreda detta benar han upp folkbibliotekens funktion i fyra delar: kultur, information, lärande och mötesplats. Han går därefter igenom de möjliga nedläggningarna och påpekar när

han anser att dessa krockar med bibliotekslag och kommunala mål. Detta är ett av de få försöken att faktiskt definiera bibliotekens syfte som har synts i dagspressen, även om också denna artikel är motiverad av nedläggningar.

Klingbergs inlägg följdes av en debatt på tidningens hemsida (www.nerikes.se, 2004), främst förd av allmänheten men även med svar från politikerna Björn Sundin (s) och Lennart Bondesson (kd). Dessa sade båda att biblioteken var viktiga men att de låg under samma sparkrav som kommunens övriga verksamheter, samt att Örebro låg bra till när det gällde biblioteksverksamhet. Sundin föreslog att negativa effekter av en filialnedläggning kunde motverkas genom en utveckling av verksamheten, och han frågade om vissa av bibliotekens uppgifter – som studierum, mötesplats och plats för författarbesök – eventuellt skulle kunna skötas av andra. Han inbjöd även till ytterligare debatt på sin hemsida. Tyvärr har denna debatt sedan dess försvunnit från hans sida. Signaturen ”J Sig” anklagade i internetdebatten Klingberg för att komma med ”oförskämda hotelser” och ansåg att sparkraven inte var så drastiska som Klingberg ville göra gällande: ”Det kanske inte är så att man kan kalla detta för besparingar utan att man kan kalla det att sluta upp med att låta kostnaderna svälla okontrollerad[sic!].” Av de andra inläggen fanns det sådana som protesterade mot sparkraven, men också de som försvarade behoven att spara inom olika verksamheter, till exempel signaturen ”Gullefjun”:

Jag, Gullefjun, skulle vilja att va-verket, biblioteket, skolan, äldrevården, stadsarkivet, brandkåren och alla andra skall slippa sparbeting, ty de behövs alla vid olika tillfällen. Men tillsammans kostar de helt enkelt för mycket för att vi skall ha lust att betala dem allt vad de vill ha av oss. Så vi tillsätter våra Ringholmar och Sjöströmar och allt vad de heter (Wibble hette en) som har den otacksamma uppgiften att göra en betalbar helhet av allt som offentligt anställda har lust att göra.
”Gullefjun”, www.nerikes.se

I GT i oktober -03 skrev Margita Björklund, folkpartist och ordförande i Göteborgs kulturnämnd, en debattartikel under rubriken ”Rädda biblioteken!” där hon bland annat hävdade:

Men att biblioteken är lokala kulturhus och mötesplatser som finns till för såväl den iranske studenten som söker efter kurslitteratur som den gamla damen som letar efter Marianne Fredrikssons senaste roman är ett okänt faktum hos allt för många beslutsfattare. (Björklund, 2003)

En annan politiker som yttrat sig är Felicia Mulinari från Ung Vänster i Lund, som försvarade filialbiblioteken Klostergården och Stångby. Detta skedde några dagar efter den paneldiskussion jag har undersökt, där närvarande politiker sagt att Stångby behövde få upp sina besöks- och utlåningssiffror för att inte läggas ner och att Klostergården eventuellt skulle dela lokaler med fritidsgården. Mulinari försvarade biblioteken genom att framför allt tala om behovet av gratis tillgänglig litteratur, men också om rätten till kunskap (Mulinari, 16/4 2005). Kulturperspektivet sätts alltså främst, med information och lärande på andra plats.

Efter att Lunds kommuns kultur- och fritidsnämnd i maj 2005 i samband med budgetsättandet för 2006 beslutade att ersätta Stångbyfilialen med en biblioteksbus som dök denna fråga återigen upp i *Sydsvenska dagbladet*. Intresseorganisationen ”Stångbybibliotekets vänner” hade redan före sammanträdet uppvaktat politikerna med

en namnlista mot beslutet (Wikner, 2005), men bildades formellt först måndagen den 6 juni (Törnwall, 2005). Föreningen erbjöd sig att hjälpa till med lokalvård om biblioteket fick vara kvar, men betonade vikten av att kompetent bibliotekspersonal fanns kvar på filialen. Folkpartisten Tove Klette uttalade sig också och krävde att frågan särprövas i fullmäktige. I skrivande stund är sista ordet ännu inte sagt.

Johan Norberg och Björn Wallace i DN debatt hävdade att biblioteken var vänstervridna (Norberg och Wallace, 2004). Deras undersökning togs upp i ett antal tidningar och ledde till ett avvisande av deras resultat från biblioteksvärldens sida, men inte till någon egentlig debatt.

Signaturen Doktor Gormander (Gunnar Ohrlander) på *Aftonbladet* rörde vid frågan om vad biblioteken är bra för, i en artikel med namnet "Farbror Bosse har gjort sitt på bibblan". Han ser biblioteken som en del i utvecklingen av det livslånga lärandet, och påpekar deras vikt för utbildning, kultur och demokrati. Enligt hans uppfattning är problemet att ingen i ansvarig ställning vet hur man ska hantera förändringarna på biblioteksområdet. Han påpekar bland annat att när kommunerna fick i uppdrag att bygga infrastruktur för det livslånga lärandet nämndes inte biblioteken alls. Han ser som det huvudsakliga problemet att kulturrådet och andra som ska intressera sig för bibliotekspolitik inte gör det. "Det talas om ett Biblioteksråd efter dansk förebild och alla talar förstås om en nationell handlingsplan. Stön! Vi behöver varken nya myndigheter eller retoriska figurer. Det räcker med ett par departementsråd som sköter sina jobb" (Ohrlander, 2002).

En annan vinkling på frågan om centralisering och decentralisering än den i Sundsvallsartiklarna syns i Britta Calamnius bok *Kampen om biblioteket* (Calamnius, 2001). Bokens ämne är integreringen av Visby stadsbibliotek i det nya högskolebiblioteket. Det är en personligt skriven partsinlaga, där Calamnius tydligt tar ställning mot integreringen och framför allt den flytt av folkbiblioteksverksamheten som denna innebar, men även en partsinlaga är av intresse när det gäller att se vilka frågor som engagerar människor inom bibliotekspolitiken. För andra ståndpunkter i samma fråga finns Arne Brodins och Rebecka Tarschys' artikel "Opinionsbildningen kring förslaget att slå ihop folkbiblioteket och högskolebiblioteket i Visby" ur Stiftelsen Framtidens Kulturs hemsida (Brodin & Tarschys, 1999).

Fallet Visby är olikt fallet Sundsvall genom att det i Visby inte är filialerna som tas bort, utan huvudbiblioteket som flyttas och förändras, men principen är likartad. Calamnius talar i sin bok om de spontana biblioteksbesöken, som till skillnad från de planerade kräver att biblioteket finns nära till hands. En motsatt synpunkt framförs av KTH-läraren och ingenjören Tor Broström i Brodins och Tarschys artikel: "Bibliotek går man inte till utan är i" (Brodin & Tarschys, 1999).

Calamnius' protestlistor mot flytten fick över tjugo gånger fler underskrifter än ja-listorna (cirka 6300 mot 243). En majoritet av bibliotekspersonalen och politikerna var dock för beslutet. (Partipolitiskt röstade socialdemokrater och gotlandspartister för förslaget, centerpartister i huvudsak för, moderater och miljöpartister i huvudsak mot, samt vänsterpartister, kristdemokrater och folkpartister mot.)

2.2 Intervjuer

2.2.1 Kontakt mellan politiker och bibliotekspersonal

De av mina informanter som blev tillfrågade hur de huvudsakligen fick reda på vad som fanns och hände på biblioteken gav mycket liknande svar: genom att gå dit. Detta modifierades dock en del av kommunpolitikerna. I Västervik är sekreteraren på nämndens möten en av stadsbibliotekets bibliotekarier, medan förvaltningschefen är från fritidssektionen, vilket kultur- och fritidsnämndens ordförande Peter Lundgren tyckte gav bra balans mellan de båda avdelningarna när det gäller att behålla kontakten. I denna kommun presenteras också många projekt personligen för nämnden under deras möten, hellre än i skrift. Detta kan orsaka problem tidsmässigt om det är många ärenden, vilket gör att det inte alltid går att genomföra, men i princip tyckte Lundgren att det är viktigt med presentationerna även om de tar tid, eftersom man på detta sätt får insyn i verksamheten. Han påpekade också att medan han som nämndens ordförande besöker biblioteken och har kontinuerlig kontakt med dem är de andra politikernas biblioteksbesök enbart privata. I Malmö får kulturnämnden varje vecka skriftlig information från biblioteket, medan biblioteksspecifika frågor enligt kulturnämndens ordförande Per Svensson tas upp cirka en gång i månaden. Eftersom Arjeplog är en så pass liten kommun där kultur, fritid och utbildning är sammanslaget i en enda nämnd har de systemet med kontaktpolitiker med ansvar för specifika områden. Naemi Cederberg från KFU-nämnden betonade vikten av närvaron på biblioteket: hon är där i egenskap av kontaktpolitiker ett par gånger i månaden och finns i övrigt tillgänglig per e-post och telefon.

Grön Ungdoms Lindskog och VSFs Ericsson har inget ansvarsområde över biblioteken, och deras biblioteksbesök är privata. Detta gör att när de svarar att de lär sig vad som finns på biblioteken genom att gå dit kanske det närmast kan ses som ett uttryck för hur allmänheten lär sig om biblioteken. Ericsson framhöll i samband med denna fråga att biblioteken var ganska dåliga på marknadsföring. Båda informanterna svarade på förfrågan att de ifall de själva satt i en kulturnämnd eller dylikt skulle vilja ha så mycket information som möjligt från bibliotekens sida. En jämförelse med svaren från kommunalpolitikerna visar att formen och mängden av information från biblioteken varierar, men att informell kontakt är vanligast. Biblioteksfrågor tas inte upp särskilt ofta på nämndemöten, att döma av de protokoll jag funnit på kommunernas hemsidor.

2.2.2 Uppfattningar om organisationsfrågor

Cederberg (Arjeplog) var mest positiv till tanken på att lägga ut bibliotek på entreprenad eller outsourca verksamhet, även om hon betonade vikten av att personalen är utbildad, eftersom det annars inte går att ge rätt service. Även Svensson (Malmö) var positiv till entreprenad ”så länge [biblioteken] fungerar bra”, men negativ till att biblioteket t.ex. skulle ta efter postens modell och ligga i ICA-butiken. Lundgren (Västervik) däremot såg biblioteksverksamheten som en kommunal angelägenhet, där det inte bör läggas ut på entreprenad såvida man inte ekonomiskt blir tvungen till det: ”Det är en service till medborgarna; jag tycker det är svårt att lägga ut det på någon annan.” Mest negativ var Ericsson (VSF), som betonade kommunens ansvar för att invånarna får del av biblioteken som en demokratisk rättighet.

Ett alternativ till entreprenad är att integrera biblioteken med skolor eller annan

kommunal verksamhet. Att detta är en vanlig lösning framkom både i intervjuer, presstexter och under paneldiskussionen. Mina informanter var också överlag positiva till denna typ av samarbete. Sveriges Kommuner och Landsting arbetar aktivt för att samarbete ska ske mellan olika typer av kommunal verksamhet, likaväl som kommuner emellan, och Olmänder sade i min intervju att hon ansåg biblioteken vara mycket bra på samarbete och nämnde som exempel hur kranskommunerna kring Umeå har samma katalog och lånekort och hur Valdemarsvik och Åtvidaberg har samma bibliotekschef – något som också har nämnts i SKLs egen tidskrift, dåvarande Kommunaktuellt. (Lundborg, 15/1 2004.)

När det gäller frågan om centralisering kontra decentralisering – ett starkt huvudbibliotek eller många filialer – varierade svaren från ett starkt ställningstagande för filialerna till en ovilja att välja mellan de båda alternativen. Cederbergs (Arjeplog) kommentar var ”Jag tror man behöver bägge delarna. Det har väl också att göra med hur förbindelserna är. Arjeplog är ju en gleskommun och det går inte så många bussar.” Biblioteksverksamheten har i Arjeplog också kombinerats med bokpost. Även Lundgren (Västervik) nämnde kommunens utseende som en faktor; Västervik är en vidsträckt kommun. Han såg det därför inte som ett rimligt alternativ att ta in filialerna i huvudbiblioteket eller använda bokbuss. ”Jag är ju centerpartist också, men där tror jag att vi är eniga allihop.” Däremot är de flesta filialerna i Västervik integrerade med skolan, vilket Lundgren såg som ett bra sätt att spara in på lokaler och därmed pengar. Svensson (Malmö) kopplade behovet av filialer till att Malmö är en så stor stad; filialverksamheten ligger där under stadsdelsnämnderna. Jönsson (Lund) ansåg att en större del av filialverksamheten borde ligga på skolornas ansvar.

Av de informanter som inte är kommunpolitiker ville Lindskog (GU) inte göra ett generellt val. Han såg fördelar med att ha en service som är näraliggande, men också med att ha ett bredare utbud. Ericsson (VSF) däremot tog ”definitivt” ställning för många filialer, eftersom han såg det som avgörande för tillgången till biblioteket både för äldre och handikappade och för andra. Han såg en risk för att biblioteken utnyttjas mindre om de inte ligger nära, en oro som delades även av Lundgren (Västervik). Ericsson förespråkade i detta sammanhang även ivrigt företagsbibliotek, en fråga som i övrigt endast togs upp av Svensson, som nämnde Kockums bibliotek som ett (nu nedlagt) gott exempel på bibliotek utlagda på entreprenad.

De presstexter jag har undersökt tar i de flesta fall klar ställning för filialbibliotek. Informanterna har varit mer kluvna, men är eniga om att ett starkt huvudbibliotek i vilket fall inte får gå ut över tillgängligheten. Denna aspekt är alltså viktigast för dem när det gäller centraliseringsfrågan. Som ett argument för centralisering nämns utbudet, som bland annat är mycket viktigt för Lindskog.

Jag talade ganska mycket om organisationsfrågor med Jönsson (Lund), då detta är en aktuell fråga i Lund i och med omstruktureringen av flera filialer. Målet för kultur- och fritidsnämnden är att alla folkbiblioteksfilialer ska vara integrerade i skolbiblioteksverksamheten, och Jönsson förutsätter att alla nya biblioteksfilialer också kommer att vara skolbibliotek. Han betraktar denna typ av bibliotek som en fördel både för skolan och för biblioteksverksamheten. Huvudansvaret för de integrerade biblioteken lade han på skolan, som själva får bestämma hur stora ekonomiska ramar de vill ge biblioteket. Öppettider, bemanning och sådant kan skilja sig mycket åt.

Lunds kommun har även haft ett projekt (nu färdigt) där ett skolbibliotek om året har fått pengar till att anställa en professionell bibliotekarie och ge den lön under ett år, under förutsättning att skolan även senare behåller denna bibliotekarie. Denna subvention har numera upphört.

Olmander (SKL) nämnde tre frågor som brukar vara viktiga inom kommunal bibliotekspolitik: att biblioteket är **öppet, tillgängligt** och **bemannat**. Hon räknade alltså inte in utbudet som en avgörande fråga. Bemanningen nämndes av Cederberg (Arjeplog) apropå entreprenadverksamhet. Hon betraktade entreprenad som en möjlighet att behålla biblioteket tillgängligt, men påpekade att det i så fall måste fortsätta vara bemannat av kvalificerad personal. Tillgängligheten får alltså en lägre prioritet än bemanningen. Olmander gjorde en liknande avvägning mellan bemanning och öppethållande, och prioriterade då öppethållandet: hellre öppet på helger och kvällar med mindre personal än att bara ha öppet på dagtid. Hon såg också detta som något där bibliotekspersonal och politiker drabbas av konflikter, då verksamheten ibland begränsas av svårigheten att hitta någon som *vill* arbeta på kvällar och helger. Hennes ställning i denna fråga är att användarnas behov måste vara avgörande. Detta underströks också av Lundgren (Västervik), som dock påpekade att användarna ibland kommer med önskemål om längre öppethållande o.dyl men sedan inte utnyttjar detta. Det finns alltså en viktig skillnad mellan användarnas behov och deras önskemål. Även Erikssons (VSF) kommentarer om risken med att majoritetens önskemål går ut över minoriteten visar på ett tangerande problem – de som inte uttrycker önskemål riskerar att bli förbigångna. Antingen får man ta denna risk, eller lämna det slutgiltiga avgörandet till någon annan (i förlängningen bibliotekarien). De flesta av informanterna gav här inte någon tydlig preferens.

2.2.3 Intresset för bibliotekspolitik

Då tre av informanterna var kommunalpolitiker och två mer allmänt politiskt engagerade fick jag i vissa fall ställa olika frågor för att nå samma sorts information. Exempelvis frågade jag kommunalpolitikerna varför de valt att sitta i nämnden och de andra varför de alls valt att ställa upp på en intervju. Det jag ville komma åt var deras engagemang för kultur- och biblioteksfrågor. Alla kommunalpolitikerna visade sig ha medvetet valt att arbeta just inom kulturområdet. Som Cederberg (Arjeplog) uttryckte det, ”Jag kom med för att jag har mitt intresse åt det hållet.” Även Ericsson (VSF) betonade sitt starka intresse för bibliotekspolitiken och nämnde som sin hjärtefråga hur man kan sprida folkbildning och kultur till dem som inte redan har tillgång till det. Lindskog (GU) blev i detta sammanhang jokern i leken: hans intresse ligger främst på statlig nivå och han arbetar främst med annat än kulturfrågor. Orsaken till att han ställde upp på en intervju var att han är ansvarig för lokalförbundets kommunikation med omvärlden. Hans perspektiv skiljer sig därmed inte bara från kommunalpolitikernas, utan också från Ericssons. Alla inblandade ser biblioteken som bra och nyttiga institutioner, och de är personligen intresserade av dem, men både Cederberg och Lindskog påpekar att större frågor tenderar att lägga beslag på utrymmet i den politiska diskussionen.

Jag frågade även flera av kommunalpolitikerna i vilken utsträckning deras syn på biblioteken har påverkats av deras politiska övertygelse (enligt deras egen åsikt). Lundgren (Västervik) såg inte sin politiska övertygelse som en avgörande faktor i hans

bibliotekssyn. ”Det är mer ett rättvisekrav, att alla ska ha tillgång till biblioteken. Och det tror jag inte har med politik att göra egentligen. Det är inte bra om många människor känner sig orättvist behandlade.” Han nämner också att kulturnämnden nästan aldrig röstar, utan försöker sköta sitt arbete genom att resonera sig fram. Också Svensson (Malmö) sade att de politiska partierna var ganska samstämda, men sade också att det var hans politiska övertygelse som gjort att han tycker det är viktigt med folkbibliotek. Cederberg (Arjeplog) å sin sida påpekade: ”Det är svårt att bedöma, eftersom jag inte vet hur det skulle ha sett ut om jag varit på andra sidan.” Hon tog för givet att hennes politiska uppfattning genomsyrade även hennes syn på biblioteken, men hon kunde inte säga hur.

Olmander (SKL) i sin tur nämnde arbetsplatsbibliotek som den enda partiskiljande linjen, där vänstern är för och de borgerliga partierna mer kallsinniga. Detta stämmer med mina intervjuer: de enda som tar upp arbetsplatsbibliotek är Ericsson (VSF), som har det som hjärtefråga, och Svensson (Malmö), som använder ett arbetsplatsbibliotek som ett bra exempel på entreprenadverksamhet. Båda dessa politiker står till vänster på den politiska skalan. I övrigt såg Olmander en mycket liten skillnad mellan partierna. Hon påpekade att S och V generellt sett satsar mer pengar, men att detta skiljer sig från kommun till kommun.

2.2.4 Användarna

Användarperspektivet har betonats inom biblioteksvärlden på sista tiden, vilket gjorde att jag frågade dels om hur mycket inflytande användarna bör ha över vad som finns på biblioteket, dels hur engagerad allmänheten är när det gäller bibliotek.

Lundgren (Västervik) ansåg att biblioteket skulle styras av användarnas efterfrågan så långt det var möjligt, även om han nämnde exempel på att de inte alltid använde det de efterfrågade. Hans huvudlinje var ändå: ”Det måste vara kundstyrt. Vi kan inte ha bibliotek bara för bibliotekens skull.” När det gällde allmänhetens engagemang skilde han på kunskap och åsikter – han trodde inte att särskilt många var engagerade i betydelsen insatta, men att de flesta hade åsikter om bibliotekens verksamhet och utbud.

Lindskog (GU) var i ännu högre grad för ett användarstyrt bibliotek, och svarade på denna fråga utan tvekan. Som han uttryckte det, ”Man är väl inte mer lämpad för att bestämma vad som ska finnas på ett bibliotek bara för att man är utbildad bibliotekarie.” Han påpekade i detta sammanhang också hur viktigt det är att biblioteken har ett brett utbud när det gäller de åsikter som presenteras, så att helheten blir så objektiv som möjligt.

Ericsson (VSF) å sin sida var mycket mer inriktad på att bibliotekarierna ska sköta inköpen, om än i samråd med medborgarna, och att biblioteken inte bara bör ha sådant som majoriteten använder sig av utan även sådant som inte efterfrågas så ofta. Han tillade också att politikerna absolut inte bör styra utbudet. (Detta var något jag från början tänkt inkludera i mina frågor, men strök eftersom jag ansåg det osannolikt att någon skulle svara att utbudet *skulle* vara politikerstyrt.) Under intervjun betonade han kraftigt hur han betraktade en mer kundstyrd syn på bibliotek som en del av en allmän politisk utveckling i fel riktning: ”Bildning och kulturkonsumtion ses som konsumtion vilken som helst. I radikalare tider blir det en rättighet.” Han såg också bibliotekens frigörelse från folkrörelserna som delvis problematiskt, då han ansåg att engagemanget

från allmänhetens sida därmed hade sjunkit.

Svensson (Malmö) ställde sig i denna fråga mittemellan de båda ståndpunkterna och ansåg att medan det är upp till de biblioteksanställda att sköta inköp ska detta göras med stor lyhördhet för användarnas önskemål. Han tog som exempel studenternas behov av facklitteratur, som i Malmö bland annat lett till utvecklandet av ett designbibliotek. När det gäller allmänhetens engagemang i biblioteksfrågor var han av uppfattningen att den majoritet som faktiskt använder biblioteket också är mycket engagerade, medan de andra inte bryr sig om det över huvud taget.

Cederberg (Arjeplog) såg det som ett samarbete mellan allmänheten och personalen, där bibliotekarierna är tjänstvilliga när det gäller att köpa hem efterfrågat material. Hon nämnde i detta sammanhang särskilt undervisningslitteratur och betonade ytterligare samarbetet mellan biblioteket och skolan. Allmänhetens engagemang kopplade hon till biblioteksbesöken – antalet lån har ökat i Arjeplog och det är fler som kommer in från byarna.

Jönsson (Lund) såg biblioteket som mycket lyhört när det gäller användarinflytande, även om bibliotekarier kan vara konservativa. Han ansåg rentav att biblioteket kunde bli alltför kundorienterat, och påpekade vikten av att vara till nytta även för dem som inte i nuläget besöker biblioteket, eftersom det inte är säkert att de har samma behov som användarna. Han efterlyste en större omvärldskunskap hos personalen, inte bara om de som kommer utan även andra

2.2.5 Bibliotekssyn och inställning till biblioteken

När jag frågade mina informanter vilka de ansåg att bibliotekens huvuduppgifter var fick jag olikartade svar. Cederberg (Arjeplog) betonade nya media och talböcker och talade om vikten att biblioteket hänger med sin tid. Eriksson (VSF) såg folkbildningen som huvuduppgiften och kopplade detta till både kultur och samhällsinformation. Även Svensson (Malmö) talade om folkbildning, men var mer inne på läsande. Lindskog (GU) var den som stod närmast den traditionella synen och talade främst om böcker och lånande.

Lundgren (Västervik) var liksom Cederberg inne på att biblioteken skulle hänga med sin tid och nämnde även de studerande som en grupp som kräver alltmer service. De båda betonade även barnens behov av bibliotek. I Arjeplog har kommunen som policy att prioritera barn inom all kulturverksamhet, bland annat ska låg-, mellan- och högstadiet i skolorna ska en kulturaktivitet var per termin, även om detta ej alltid kan genomföras. Svensson nämnde studerande och även invandrare som grupper med extra behov, medan Eriksson talade om ungdomar och specificerade att biblioteken inte bara är till för studerande. Lindskog såg alla grupper som lika beroende av bibliotek. Initialt begränsade han det till ”läskunniga”, men ändrade sig sedan så att även de som ska lära sig läsa fanns med.

Jönsson (Lund) betonade bibliotekens ansvar som läsfrämjande institutioner för vuxna. Han påpekade att folkbiblioteken är den enda institution som verkar för detta. Nya uppgifter som kommit i och med digitaliseringen bör alltså hanteras på ett sätt som gör att exempelvis samtal om skönlitteratur inte försvinner. En huvudfråga inom digitaliseringen är för honom att se till att olika sorters bibliotek har samma

biblioteksdatasystem. Han påpekade att både antalet källor och antalet bibliotek att leta i ökar; om biblioteken dessutom har olika system försvårar det ytterligare möjligheten att hitta det man letar efter, i synnerhet för lekmannen.

Han uttalade sig även positivt om profilerade bibliotek, vare sig det är renodlade folkbibliotek eller integrerade sådana. I det senare kan profileringen anpassas till att följa profiler hos skolorna själva. Han ansåg att profilerade bibliotek ökar kompetensen totalt sett, då de inblandade kan hitta nya vägar för att samarbeta och hjälpa varandra.

Informanterna var i allmänhet nöjda med bibliotekens verksamhet, men hade ändå vissa önskemål. Lundgren (Västervik) ville ha ett medborgarkontor på stadsbiblioteket, med samlad kommuninformation och kanske även en arbetsförmedling. Svensson (Malmö) ville ha en bättre ekonomi och dessutom kunna ha vissa delar av biblioteken öppna längre, till exempel tidskriftsavdelningen och en läsesal. Ericsson (VSF) ville ha mer debatt om biblioteken, statliga örönmärkta pengar till folkbibliotek, en större satsning på arbetsplatsbibliotek, och att alla filialer styrs av kommunen. Lindskog (GU) ville ha ett större utbud. Jönsson (Lund) ville som tidigare nämnts ha mer lässtimulerande verksamhet, i synnerhet för vuxna. Han oroade sig över att det läses allt mindre böcker. Bara Cederberg (Arjeplog) hade inga önskemål alls. Ingen av mina informanter ansåg att biblioteken för närvarande hade någon verksamhet som var överflödig.

Informanternas positiva inställning till biblioteken utsträcktes också till bibliotekspersonalen. Flera av informanterna berömde bibliotekarierna och bibliotekscheferna och förklarade sig ha tillit till deras arbete. Olmander (SKL) var den som var mest kritisk i detta sammanhang. Detta har troligtvis att göra med att hon i hög utsträckning talade på en generell nivå, och när hon tog upp enskilda bibliotek som exempel blev de just exempel och inte utgångspunkt för diskussionen. Som hon såg det har biblioteksfolk sin tydliga syn på hur verksamheten ska se ut och det är ofta svårt för politikerna att komma med motargument. Även Jönsson hade viss kritik mot personalen, men talade också om ”oss”, ”vi” och så vidare på ett sätt som visade på en närhet mellan nämnden och biblioteket – kritiken framstod alltså även på visst sätt som självkritik.

Kommunpolitikerna hade också tillit till att bibliotekspersonalen informerar dem i händelse av problem. Kontakter utanför nämndens möten skedde som tidigare nämnts främst genom egna besök, och utöver detta betonade informanterna att de fanns tillgängliga per e-post och telefon.

Olmander påpekade att medan det alltid varit svårt att få upp biblioteken på dagsordningen är det än svårare nu när det har blivit längre till politikerna. Hon ansåg att omvandlingen från kulturnämnd till kultur- och fritidsnämnd i många kommuner inte heller hade underlättat. Även hon underströk här bibliotekschefens ansvar att initiera ärenden och be att få en informationspunkt på dagordningen vid nämndens möten. Västerviks metod med att låta företrädare för verksamheter presentera sina projekt muntligen såg hon mycket positivt på.

2.3 Paneldiskussionen

Den tolfte april 2005 hölls en paneldiskussion på Järnåkraskolan i Lund, på ämnet

”Biblioteket inte bara böcker. Även framtidens kultur- och informationscenter, Möjligheter och hinder.” Då panelen bland annat innehöll tre kommunalpolitiker, såväl som bibliotekschefen för Lunds stadsbibliotek, fann jag det lämpligt att inkludera diskussionen i min undersökning.

Moderator K Arne Blom inledde med att läsa ur UNESCO:s folkbiblioteksmanifest och paragraf 2 av bibliotekslagen, och att tala om hur biblioteken måste förändras med behoven. Han betonade särskilt vikten av att nå barnen.

Den diskussion som följde rörde till stor del specifika stadsdelsbibliotek i Lund och hur dessa kunde förbättras, men innehöll även idéer om bibliotekens uppgifter generellt. Till stor del fördes diskussionen med debattens besökare, snarare än paneldeltagarna emellan, och tog alltså formen av en frågestund snarare än en debatt. Deltagarna i panelen hade inte heller särskilt ofta något att invända mot varandras uttalanden. Som Gösta-John Bredberg (fp), en av de närvarande politikerna, uttryckte det: ”Claes-Göran som sitter här bredvid mig är normalt sett min politiska motståndare. Det värsta är att när det gäller sådana här frågor är vi ganska överens.”

Samtidigt fanns det skillnader. Claes-Göran Jönsson (s) talade om de nya utmaningar som informationssamhället för med sig till biblioteken, och om biblioteken som bas för kulturverksamhet. Christer Wallin (m) betraktade däremot bokdistributionen som bibliotekens huvudsakliga uppgift och övriga media som på sin höjd komplement. Båda såg dock integration med skolbibliotek som ett viktigt sätt att kunna utveckla båda verksamheterna optimalt, dessutom till en lägre kostnad. Där hade de även medhåll av rektorn. Jönsson talade dessutom om samarbete med fritidsgårdar och idrottsföreningar, och satte in folkbiblioteken i ett folkhälsoperspektiv.

Både Jönsson och Bredberg såg det som viktigt att inte låta ”värna biblioteket” innebära att man värnar status quo – biblioteken måste även ifrågasättas. Jönsson betonade att det är viktigt att biblioteken finns där människorna finns och att enstaka bibliotek därför inte får fortsatt existens bara för sakens skull oavsett om någon är där eller inte. En invändning mot detta kom från en ung vänsterpartist från golvet: de bibliotek dit människor inte kommer kanske snarare behöver mer pengar för att kunna bli mer attraktiva och därmed dra mer folk. Problemet kunde snarare än ointresse vara svårighet att nå ut från bibliotekets sida.

Bredberg talade om svårigheten med att tillfredsställa folks biblioteksbehov då man inte vet vilka dessa är. Kanske vet inte de potentiella användarna var biblioteken ligger eller när de har öppet. Hans huvudlinje var en som de andra inte nämnde, nämligen personutveckling av bibliotekarierna så att de i högre grad ”infiltrerade” världen omkring dem och fann nya ”proselyter” där. Han frågade också om det skulle kunna gå att specialutbilda vissa bibliotekarier till vissa funktioner och därmed profilera folkbiblioteken. En annan tanke han hade var att skapa ”filialbibliotek” i form av mindre boksamlingar på Preen, Statoil, hamburgerbarer och så vidare, eftersom dessa har öppet även på obekväma tider.

Bibliotekschefen höll med Bredberg om att bibliotekens förmåga att ”ge sig ut” i samhället försämrats på senare tid och åter behövde förbättras. Hon ville också gärna se profilering av stadsdelsbibliotek, då framför allt med utgångspunkt från stadsdelens

profil, men också från bibliotekariens. Här kom det dock protester från samma medlem av Ung Vänster som tidigare talat. Denna ansåg det underligt att man skulle profilera folkbibliotek som alla har behov av.

Barns och ungdomars behov av biblioteken var en återkommande tanke. Rektorn för skolan talade om nödvändigheten i att ungdomar utvecklar sitt språk förbi den slang som används dem emellan, men fick mothugg av närvarande ungdomar som ansåg att en attityd till ungdomar som utgår ifrån att deras uttryckssätt är felaktigt snarare skulle verka fränstötande när det gäller att locka dem till biblioteket.

En tanke som flera personer i både panel och deltagande allmänhet var mycket positiva till var stadsdelscentrum med både bibliotek och andra aktiviteter. Detta förenade både unga och gamla deltagare, som ville ha någonstans att mötas tillsammans, i stället för skilda mötesplatser för skilda åldrar. Moderatoren uttryckte det som att man bör ”bygga ihop” samhället, och en deltagare från golvet hoppades att man genom sådana allaktivitetshus även kunde göra att äldre kände sig mer trygga när de gick ut på kvällarna – trots att de flesta delar av Lund är i stort sett ofarliga även efter mörkrets inbrott känner de ofta inte så. Politikerna förklarade att nämnden hade fått i uppdrag att se över om Folkparken kunde göras om till just denna typ av centrum.

Då de närvarande i publiken tillfrågades om sina åsikter när det gällde att förbättra biblioteken kom det in olika sorters förslag. Servering av olika slag var populärt, från kaffe till fiskrestaurang. Också författarbesök nämndes vid ett flertal tillfällen. En kvinna talade om nödvändigheten att ”sälja” litteraturen genom bokfestivaler, rapkvällar, och andra sätt att bjuda in ungdomar och andra användare som *deltagare* snarare än passiva konsument. När det gällde rena utbudsfrågor nämndes 40-talslitteratur, CD-skivor och fler datorer – få medier verkar ha betraktats som onödiga.

Stadsdelsbiblioteket på Väster nämndes gång på gång som ett bra exempel på hur ett bibliotek bör vara, i synnerhet dess aktiviteter, men även tidningscafé och utställningar sågs som positiva saker.

En ur publiken efterlyste mer samtal om kunskapsinhämtande på Internet, eftersom han betraktade det som ”genant” att ungdomarna var de som kunde detta bäst. Han ansåg att samtalet alltför mycket kommit att handla om böcker, varpå bibliotekschefen kontrade med att Internet numera spelar en så stor roll för biblioteket att hon börjat oroa sig för att hon talade alltför mycket om detta på annan verksamhets bekostnad. I kvällens samtal fick dock deltagaren rätt: ämnet dök upp endast i mycket liten utsträckning.

Konkurrensen från bokhandlarnas läseklubbar togs upp, och bibliotekschefen medgav att sådan konkurrens förekommer, men att biblioteken bör satsa de resurser man har även på annat än det allra nyaste. I anslutning till detta ämne ansåg en äldre bibliotekarie från golvet att man inte borde se det som konkurrens utan som ömsesidig inspiration. Hon påpekade också att lånesiffror kunde vara bedrägliga och tog som exempel hur hon hade upptäckt att elever lånade stora, tunna böcker enbart för att använda dem som pingpongrocketar.

3 Analys

Mitt material är av olika orsaker begränsat. De intervjuade politikerna har redan från börjat tackat ja till en intervju och alltså visat sig mer intresserade än sina kolleger. Dessutom får vi i kommunalpolitikernas fall bara deras egen sida av saken, inte bibliotekspersonalens.

När det gäller de tryckta källorna är det största problemet att vi bara får se de delar av diskussionen som författarna finner det värt att skriva om. Om *Sundsvalls Tidning* inte hade skrivit om protestbrev till kommunens politiker hade de ändå funnits till, men de hade varit betydligt svårare att få kännedom om. Om en muntlig företeelse som till exempel en demonstration inte dokumenteras går det inte alls att bevisa att den någonsin funnits. Ett annat problem är givetvis att min sökmetod kan ha gjort att relevanta källor inte kommer med.

I paneldiskussionen framkommer synpunkter från både kommunalpolitiker, biblioteks- och skolledning och allmänhet. Det är också (för min del) en förstahandsupplevelse som inte friserats för att passa intresset hos en tänkt läsekrets. Däremot är diskussionen i högre grad än intervjuerna ett uttryck för det politiska spelet, där både huvudmän och profession försöker balansera en önskan att få fram sina åsikter med en önskan att tilltala en så stor del av de närvarande som möjligt. Därmed minskar risken (eller chansen) att någon av de inblandade ska säga något impopulärt. Eftersom paneldeltagarna till stor del dessutom var eniga framkommer inga alternativ till deras argument.

Med dessa reservationer anser jag ändå att jag har nått vissa intressanta resultat.

3.1 Svar på mina frågor

Låt mig alltså se om jag utifrån detta material har kunnat få svar på mina frågor. Vissa av mina resultat har relation till mer än en fråga, men jag har i möjligaste mån försökt få in dem under den rubrik som passar bäst, hellre än att upprepa mig.

3.1.1 Hur pass viktig är bibliotekspolitik för politikerna?

Här bör göras en skillnad mellan de politiker som ställde upp på en intervju och de som inte gjorde det. När det gäller de politiker som inte ställde upp är det svårt att säga vad de ansåg om bibliotekspolitik. Denna spelade en underordnad roll på deras hemsidor, i synnerhet vad gäller ungdoms- och studentförbunden. Studentförbunden hade inte

heller högskolebibliotek som en fråga, vilket kan ses som något förvånande. Det enda ungdomsförbund som alls nämnde folkbiblioteken var CUF. Även antalet informanter i förhållande till antalet tillfrågade var här också betydligt mindre än med kommunpolitikerna.

De intervjuade politikerna såg i allmänhet väldigt positivt på biblioteken och visade ett intresse för dess verksamhet. Deras stora förtroende för bibliotekspersonalen innebar dock att de såg sin egen roll i bibliotekets verksamhet som mycket liten.

De var i allmänhet mycket nöjda med den verksamhet som redan fanns och hade endast mindre önskemål på förändring. Cederbergs (Arjeplog) förklaring till att hon inte hade några önskemål alls var att personalen var avgörande för den höga kvaliteten: ”Jag tror det beror väldigt mycket på vilka bibliotekarier man har hur biblioteket ser ut.” Det är märkbart att inga informanter berör personalen i sina önskemål. Beror detta på att personalen alltid är utmärkt, eller på en ovilja att föra vidare kritik till utomstående? Ekonomin dyker upp vid två tillfällen; i övrigt nämns mest olika sorters utvidgningar av verksamheten. Ingen av informanterna nämner dock *samma* verksamhet. Kanske beror de på att kommunbiblioteken redan ser olika ut – längre öppettider på tidskriftsavdelningen eller ett medborgarkontor kanske redan finns.

Önskemålen är i allmänhet mycket specifika, med undantag för Ericssons (VSF) mer generella önskan om en debatt. Detta stämmer även med de önskemål från allmänheten som hördes under paneldiskussionen i Lund. Dessa gällde huvudsakligen kulturaktiviteter av olika slag – författarbesök, serietecknarkurser och annat nämndes som exempel – men även ett bättre utbud, fler datorer och längre öppettider. Sammanslagningar mellan olika verksamheter sågs under diskussionen som positivt, men många frågor gällde också lösningar för specifika stadsdelsbibliotek som på olika sätt uppfattades som hotade.

Ericsson var den enda som önskade ett större engagemang från staten, och då på en ekonomisk nivå: han ville ha öronmärkta pengar till biblioteksverksamheten. Övriga informanter tog inte upp staten alls, med undantag av Olmänder (SKL), som vid förfrågan uttryckligen sade att hon inte önskade en större statlig inblandning i folkbibliotekspolitikerna.

Informanterna skilde inte i särskilt hög grad på allmänhetens engagemang för biblioteket och för biblioteksfrågor. Detta har förmodligen att göra med bibliotekens osynlighet i det politiska samtalet; frågorna behålls på samma nivå utan koppling även till andra bibliotek. Det är i detta sammanhang värt att märka att politikerna själva i hög grad betraktar ”sitt” bibliotek och biblioteksfrågor i allmänhet som två sidor av samma mynt. Frågan blir därför om allmänheten ser saken likadant eller om politikerna utgår ifrån att andra tänker likadant som de själva. Jag har inte gjort någon undersökning av användarnas inställning, men att döma av presstexterna och reaktionerna från golvet under paneldiskussionen skulle jag tro att politikerna har uppfattat användarna rätt, eftersom det enskilda bibliotekets framtid också här blev den främsta utgångspunkten för diskussionen. I paneldebatten frågades golvet rent ut om deras tips för att förbättra biblioteket i den stadsdel där de befann sig. (Denna fråga fick dock inte särskilt starkt gensvar, eftersom det visade sig att många av de närvarande kom från andra stadsdelar och hellre ville diskutera biblioteken där.)

Att politikerna i hög grad låter biblioteken arbeta utan påverkan kan ses som positivt. Samtidigt är det ett hinder för att bibliotekspolitikerna förs upp på agendan. Professionen kommer med ett dubbelt budskap: ”intressera er!” och ”bort med tassarna!” Detta underlättar inte en dialog. Jag kan alltså till viss del bekräfta Jessica Sjögrens fråga om politikernas positiva inställning kan vara en nackdel i biblioteksdebatten (Sjögren, 2004). Jag tror dock inte att det avgörande är politikernas gemensamma inställning till biblioteken, utan tilliten till personalen. Det läggs på deras ansvar att tala om när något är fel. Denna tillit kan göra att negativ kritik kvarhålls i lokala sakfrågor – om ansvar för verksamheten samt kontroll av densamma båda läggs på personalen kan detta motverka strukturell kritik.

Politikerna deltog i viss utsträckning i presstexternas diskussioner. Framför allt talade de från en defensiv position, exempelvis i debatten efter Klingbergs artikel (www.nerikes.se 2003), men det förekom också att de kom med egna klagomål. Med möjligt undantag av Björklunds artikel (Björklund, 2003) var det dock fråga om svaromål i specifika situationer eller på artiklar snarare än egna initiativ – detta gäller dock en stor del av de andra presstexterna också.

Geir Vestheim anser att biblioteket inte får stor plats i politiken eftersom det är okontroversiellt och avideologiserat (Vestheim, 1992). Detta verkar i stort sett stämma med mina resultat. Många informanter anser sig hålla med sina partimotståndare när det gäller biblioteksfrågor, och det förs sällan någon egentlig debatt i tidningarna.

Detta bekräftar också Jessica Sjögrens fråga om en positiv inställning till biblioteken kan medverka till att bibliotekspolitikerna inte kommer upp på dagsordningen (Sjögren, 2004).

Beror detta också på att bibliotekspolitikerna förs så pass smidigt att en diskussion är onödig? Sten Jönsson visar på hur förhållandet mellan tjänstemän och politiker efter hand blir så invariant att längre diskussioner är onödiga; båda sidor har redan koll på den andras åsikter (Brunsson & Jönsson, 1979). I viss mån verkar detta vara fallet även med bibliotekspolitikerna. Att döma av i synnerhet presstexterna förekommer dock också problemet att biblioteksprofessionen uttrycker sig otydligt vad gäller både den nuvarande situationen och möjliga framtida åtgärder.

Bjarne Stenquist hävdar att det krävs en tydligare arbetsfördelning mellan statlig, regional och kommunal nivå inom bibliotekspolitikerna (Stenquist, 2003). I de fall jag har undersökt är arbetsfördelningen inom kommunen klar men oformulerad – den kan kanske närmast beskrivas som ”självklar”: man arbetar på det sätt man är van. Det är märkbart att medan biblioteksledning och förvaltning har stort inflytande på verksamheten lägger *allmänheten* ofta ett större ansvar för verksamheten på politikerna. Detta kan orsaka en tröghet i kommunikationen – ofta försöker allmänheten påverka personer som inte betraktar sig själva som ansvariga. (Jämför även Östros’ svar på uppropet.) Det har också hänt vid flera tillfällen att sådana beslut som verkat vara ”sunt förnuft” för de inblandade har stött på motstånd från allmänheten. Detta tyder på att beslutsfattandet har fungerat så bra i första ledet (att få politiker och bibliotekarier att tänka lika) att båda sidor glömmer att andra åsikter kan finnas och behöver bemötas.

3.1.2 Vilka biblioteksfrågor är för tillfället politiskt mest aktuella?

Olmander (SKL) såg tillgänglighet, öppethållande och bemanning som tre frågor med stor betydelse inom den kommunala bibliotekspolitiken. Av dessa får tillgängligheten klart störst utrymme i presseexterna – bemanningen nämns mer i förbigående och öppethållandet inte alls. I intervjuerna ges bemanningen ett större utrymme i och med att bibliotekschefen/bibliotekarierna flera gånger nämns som väsentlig för verksamhetens kvalitet. Tillgängligheten betonas dock även här i hög grad, medan öppethållandet bara nämns av en person som ett önskemål, samt av en annan som *användarnas* önskemål. Mina icke-kommunalpolitiska informanter nämner över huvud taget inte öppethållandet som en faktor. Under paneldiskussionen framkom en del önskemål om längre öppettider, men också om fler /utlåningsstationer,. Öppethållandet kan alltså sägas vara en fråga för biblioteket snarare än en biblioteksfråga: några åsikter på mer generell nivå än det specifika biblioteket är svåra att urskilja.

Bibliotekets utbud är en faktor som inte nämns av Olmander men som spelade en relativt stor roll för de andra informanterna, i synnerhet Lindskog (GU), som såg det som ett viktigt argument i frågan om centralisering. Även i paneldiskussionen spelade utbudet en stor roll i denna fråga. Flera personer såg det som negativt om flera filialer hade samma begränsade utbud av böcker. Detta kan också ses som en möjlig kritik mot kommande bokomater.

Frågan om centralisering kontra decentralisering var viktig i presstexter och paneldebatt, och jag valde därför att även fråga om det i intervjuerna. Ska man ha ett stort antal filialer där folk befinner sig, eller koncentrera sig på att skapa en god verksamhet på ett mindre antal bibliotek? Mina informanter kopplade sin uppfattning till geografi. Sverige skiljer sig demografiskt både från mer tätbefolkade europeiska länder och från den äldre tidens bondesamhälle, och detta påverkar bibliotekens verksamhet. Behovet av bibliotek kopplas av informanterna till tillgänglighet, och ingen av dem skriver alltså under på synen ”Bibliotek går man inte till utan är i” som jag tidigare nämnde i samband med Visbyärendet (Brodin & Tarschys, 1999). Att biblioteken når fram till befolkningen ses som avgörande, snarare än hur pass avancerade behov som de kan tillfredsställa. Den kommun som har minst filialer av de undersökta är Arjeplog, där kommunens utspridda utseende gör det svårare att tillfredsställa behov på detta sätt än genom bokbil och bokpost. Även Cederberg, min informant i Arjeplog, ansåg dock att filialerna var ett viktigt komplement för att nå ut.

Tidningsstudien har även den visat att filialer skapar starka känslor, i synnerhet när de är på väg att läggas ned. Det är i samband med sådant som flera av de allmänna försvarstal för biblioteken har skrivits, och en av de få ”goda nyheterna” jag fann bland artiklarna var ”Frivilliga krafter räddningen för filialer” i *Kommunaktuellt* 1:1998. I vissa fall har det varit hot mot lokalerna snarare än mot verksamheten som varit orsaken till oron. Detta gäller i viss utsträckning för Visbyfallet, där tillgängligheten var nejsidans starkaste argument, men i än högre grad för Felicia Mulinaris insändare i *Sydsvenska Dagbladet*, där hon inte skiljde på hot om nedläggning, nedskärning, sammanslagning och flyttning (Mulinari, 15/4 2005). Allt detta skulle kunna betraktas som negativa omständigheter för biblioteken, men det är inte *samma* negativa omständigheter.

Det är märkbart att bibliotekspolitiken nästan enbart togs upp i presstexterna när en

konkret situation gjorde det oundvikligt. Hotet om nedläggning av biblioteksfilialerna i Sundsvall är ett typiskt exempel. Det orsakade åtskilliga artiklar och en kraftig debatt. De principfrågor detta fall berörde var decentraliseringsfrågan och frågan om entreprenadverksamhet. I decentraliseringsfrågan gick diskussionen inte mycket längre än till att klargöra att de inblandade tyckte filialer var bra. Filialsystemets utseende och syfte lämnades därhän. Entreprenadfrågan berördes efter att nedläggningen avväjts genom att lösningen på de ekonomiska problemen blev att lägga ut delar av idrottsverksamheten på entreprenad. Ledaren i *Sundsvalls Tidning* den 24 november 2004 ansåg att detta var en lösning på problemet som fungerade för idrott men inte för bibliotek, som måste förbli i professionens händer. Eftersom entreprenadverksamhet inte togs upp som något realistiskt alternativ blev dock även denna principfråga mycket skissartat behandlad. Den negativa inställningen till entreprenadverksamhet kan jämföras med KDUs hemsida, där förbundet talar om att låta folkrörelser ta över nedläggningshotade bibliotek (www.kdu.se). Någon vidare utveckling av denna fråga sker dock inte heller på hemsidan.

Informanterna var positiva till integrerade bibliotek, vilket också gäller deltagarna i paneldebatten. Kostnaden för driften av bibliotek blir på detta sätt lägre, men fastän ekonomin nämndes som en faktor var det som en bonusfaktor: bättre verksamhet *och dessutom* till ett lägre pris. Detta gäller även andra typer av samarbete och sammanslagningar. I *Kommunaktuellt*s intervju med bibliotekschefen i Valdemarsvik och Åtvidaberg angavs det särskilt att denna sammanslagning inte hade som syfte att spara pengar, utan att öka kvaliteten. (Lundborg, 2004.) Att döma av allmänhetens förslag under paneldiskussionen ser även användarna positivt på sammanslagningar mellan bibliotek och skola, kulturverksamhet, fritidsverksamhet eller cafeteria, så länge de individuella verksamheterna inte blir lidande.

Mulinaris insändare kan möjligen ses som en protest mot integrering, men då detta inte nämns särskilt är det tveksamt. I Visbyfallet förekom åsikten att högskoleelever och kommuninvånare hade för olika behov för att de båda biblioteken skulle kunna slås ihop, men denna synpunkt verkar ha varit mindre framträdande i kontroversen. (Calamnius, 2001.) Överlag verkar både användare och politiker dra ganska breda gränser för vad som är "tillåtna" sammanslagningar. Det är först när kommersiell verksamhet förs in i diskussionen som frågan blir mer kontroversiell, och då kan det allmänna ställningstagandet summeras som att det är bättre om verksamheten sker inne på biblioteket. Cafeteria på bibliotek är alltså önskvärt, medan Bredbergs förslag om bibliotek på hamburgerställen inte är det – åtminstone att döma av reaktionen i *Sydsvenska Dagbladet* några dagar senare:

Detta låter snarare som en säker död. För folkbiblioteken på grund av vikande lånesiffror. För kormacken som enligt bibliotekslagen inte får ta betalt för utlåningen. För den hungriga läsaren som dör av dubbelsidig näringsbrist. Lite vassare idéer får vi nog hoppas på. Om inte regeringens kulturhuvudstadsjury ska göra mos av våra drömmar. *I Sjögren*, 16/4 2005.

Någon motivering för var gränsen går mellan det önskvärda och det avskyvärda går inte att entydigt urskilja, men förutom kommersialiseringen skulle ytterligare en faktor kunna vara bemanningen, alltså en av Olmanders tre faktorer. Mina informanter visade ett stort förtroende för bibliotekspersonalen, och deras ställningstaganden i frågan om entreprenad rörde i stor utsträckning huruvida biblioteken fortfarande skulle ha

kompetent och objektiv personal. Även *Sundsvalls Tidning* betonade vikten av att biblioteken drivs professionellt, och såg detta som ett avgörande argument mot entreprenadverksamhet (Bitter eftersmak... 2004)

En annan faktor är vilken kontroll kommunen skulle ha över biblioteken vid en sammanslagning eller ett utläggande på entreprenad. Kommunalpolitikerna var i stor utsträckning nöjda med att låta bibliotekschefen ta ansvar för bibliotekens verksamhet, men betonade ändå sitt intresse för att hålla sig insatta. Tryggheten baseras alltså inte enbart på att bibliotekschefen har förmåga att sköta biblioteken, utan även på att det finns en möjlighet att *veta* detta samt en möjlighet till åtgärder om bibliotekschefen *inte* sköter biblioteken ordentligt.

Visbyfallet är en fråga om integrering som till stor del liknar frågan om filialverksamhet: mycket fokus läggs på *var* biblioteket finns. Det nya integrerade bibliotekets läge var bara en kilometer från det gamla folkbibliotekets, men låg längre ut mot hamnen, alltså mindre ”mitt i stan” än tidigare. Dessutom är Visby så pass kuperat att frågan om lämpliga transporter i backarna diskuterades.

Diskussionen rörde också i vilken utsträckning folkbibliotek och högskolebibliotek alls går att integrera. Många folkbibliotek i eller i närheten av högskoleorter har märkt av ett ökat antal vuxenstudierande, som framför allt söker kurs- och forskningslitteratur samt läsplatser. Hur man ska hantera detta är en fråga som ännu inte har något definitivt svar. I Gotlandsfallet talade förespråkarna för ett integrerat bibliotek om att föra högskolan och övriga kommuninvånare närmare varandra, medan motståndarna hävdade att bibliotekstyperna var alltför olika, och att en integrering gick ut över kommuninvånarna. Huvudsaken för motståndarna tycks dock inte ha varit bibliotekets förändrade innehåll – baksidestexten talar om ”flytten”, inte ”integreringen” (Calamnius, 2001). Liksom i många fall med filialnedläggningar blev en av de viktigaste principerna placering kontra innehåll.

Det är dock märkbart att debatten till stor del gällde sådant som hur man ordnar trafiken till respektive lokalisering, *inte* ovanstående principfrågor. Eftersom ett konkret problem behövde lösas är detta fullt naturligt, men för mig leder det till frågan om det kunde vara motiverat att diskutera principfrågor även när det inte finns ett så pass pressande problem vid handen.

Användarstyrning av olika slag är något som dykt upp mycket i den interna biblioteksdebatten på sistone. Alla mina informanter var överens om att biblioteken bör tillvarata användarnas behov, men hade olika åsikter om vad detta innebär. Mest märks det i Ericssons (VSF) och Lindskogs (GU) kommentarer, där Ericsson tar ställning mot tanken att majoriteten alltid har rätt, medan Lindskog inte vill ha ett bibliotekariestyrt utbud. Han påpekar dock att bibliotekets utbud ska vara brett och objektivt. Detta kan möjligen stå i konflikt med användarperspektivet – om många användare ber om liknande saker – men behöver inte göra det. Kommunalpolitikerna är svårare att greppa i detta sammanhang, eftersom jag inte kan avgöra hur stort genomslag ”lyhördhet” och ”samarbete” har i praktiken. Lundgren (Västervik) är den av kommunalpolitikerna som tydligast tar ställning för ett användarstyrt bibliotek, men i stort sätt har de samma inställning, som formuleras av Svensson (Malmö) som en balans mellan efterfrågan och ekonomi.

En märkbar gemensam nämnare för kommunalpolitikerna när det gäller denna typ av normativa frågor är att de kopplas till kommunens egen situation – det blir ingen större skillnad i svaren mellan vad som *bör* finnas och vad som *finns*. Detta kan också vara en förklaring till att det är så svårt att hitta gemensamma kriterier för sådant som användarstyrning – det är den egna kommunens variant som ”är” användarstyrning.

För att bena upp frågan om påverkan från användarna använder jag här två faktorer: inom vilket *område* denna påverkan sker, samt i vilken *form*.

När det gäller område kopplade alla informanterna frågan i första hand till utbud. Detta kan ha att göra med formuleringen: jag frågade efter allmänhetens inflytande över ”vad som finns på biblioteket”, och i efterhand kan jag tycka att det hade varit bättre med bara ”biblioteket”. Lundgren nämnde även öppettider. Andra tänkbara områden är lokaler, bemanning, aktiviteter, driftsform med mera.

Formen av användarpåverkan är starkt kopplad till graden. En vanlig form av påverkan är att användarna lämnar förslag som sedan behandlas av personalen. Här finns det flera grader, beroende på vilken policy biblioteket har när det gäller tillmötesgåendet av sådana förslag. Vissa bibliotek har som policy att alltid om ekonomin tillåter tillmötesgå användarnas förslag när det gäller inköp med mera, medan andra låter avgörandet ligga hos den enskilda bibliotekarien eller en särskild inköpsansvarig. Det är denna form av påverkan som framför allt nämns i intervjuerna, även om graden varierar.

En annan form är politisk påverkan – användarna skriver listor och insändare, demonstrerar eller försöker på annat sätt påverka den politiska sidan av bibliotekens styrning. Detta är som synes i litteraturgenomgången en vanlig form av påverkan när det gäller lokaler och driftsform. Mina informanter tog dock upp denna form av påverkan endast i mindre grad, och tycktes framför allt se frågan om användarstyrning som något mellan användare och bibliotekarie.

Mer ovanligt är att användarnas påverkan sker utan mellanhänder. Detta nämndes inte alls vare sig i intervjuer eller i mina undersökta presstexter. Ett exempel utifrån är det Lila Rummet i Alingsås, ett ungdomsbibliotek där verksamheten utformades av en projektgrupp bestående av ungdomar, bibliotekspraktikanter och en bibliotekarie (Stenström, 1998). Detta innebar en hög grad av påverkan, samt en påverkan som skedde inom många områden (utbud, aktiviteter, lokaler, med mera). Påverkan utan mellanhänder kan dock även ske inom ett enda område och i mindre grad – ett hypotetiskt exempel skulle vara att varje låntagare får rätt att via till exempel nätbokhandlar köpa in böcker för en liten summa pengar per år. (Observera att det är ett exempel, inte nödvändigtvis en rekommendation!)

I presstexterna förekom flera artiklar skrivna av politiker eller med intervjuer av dessa. Artiklarna var dock oftast orsakade av en redan pågående kontrovers och mer sällan initierade av politikerna själva. Enligt Sten Jönsson betraktas det i kommunalnämnder som en nackdel om en fråga blir ”politisk”, och även i min undersökning betonade politikerna sin enighet kring de bibliotekspolitiska frågorna. Det kompromissinriktade arbete som Jönsson beskriver tycks alltså vara standard även inom den kommunala bibliotekspolitiken. Politikerna intar alltså en sändarroll mot allmänheten, men nästan

enbart på begäran – de *önskar* inte vara sändare, så som de önskar i andra, mer politiska frågor.

Kravet på nationell bibliotekspolitik dyker upp då och då både i presstexterna och i bakgrundslitteraturen. Barbro Thomas påpekar att detta krav ofta är vagt (Thomas, 2003), vilket stämmer väl in på de upprop som har synts i tidningarna. Uppropen har heller inte lett till någon fortsatt medial uppmärksamhet, och kopplingen till andra politiska frågor är svag.

3.1.3 Hur bildas en politisk uppfattning om folkbiblioteken?

Att jag rakt ut frågade om någons politiska uppfattning påverkar deras syn på biblioteken var kanske naivt, och gav säkert inte uttömmande svar. Det är dock anmärkningsvärt att den enda av kommunalpolitikerna som nämnde sin partifärg i en sakfråga är Västerviks Peter Lundgren (apropå decentraliseringen), som i övrigt inte trodde att den politiska övertygelsen påverkar synen på biblioteken. Den enda som talade om biblioteken på ett sätt som för mig är uppenbart ideologiserat är Ericsson (VSF), även om hans idéer i faktiska sakfrågor inte nödvändigtvis skiljer sig från de andras. Ericsson lät ofta både radikal och konservativ samtidigt – konservativ i bemärkelsen att bevara det gamla, fast ”det gamla” han talar om är en tid han ser som radikal. De övriga hade uppfattningar som kan sägas ligga i tidsandan – de är utan tvekan ideologiska, men det är en icke kontroversiell ideologi som inte sticker ut, och där deras åsikter, om än olika, uttrycks i likartad jargong.

Av informanterna är Lindskog (GU) den enda som inte är engagerad i bibliotekspolitik, och även han förklarar sig vara personligen intresserad av bibliotek. Det ger stöd åt Jessica Sjögrens tanke att biblioteken är en icke-fråga politiskt sett eftersom alla är för dem. Detsamma går igen också i Vestheims beskrivning av den norska situationen. Detta kan vara en fördel i arbetet, men en nackdel om man önskar en bredare politisk debatt om biblioteken. Eller för att uttrycka det på ett annat sätt: om alla är överens blir det ingen förändring, bra eller dålig.

Även paneldiskussionen i Lund visade på en samstämmighet i biblioteksfrågorna. Också i de fall där politikerna hade olika uppfattningar inbördes eller i förhållande till de andra deltagarna ledde det sällan till några längre diskussioner. Paneldeltagarna – främst bibliotekschef, politiker och rektor – svarade på frågor gemensamt och gav alltså intryck av samsyn.

Om man jämför svaren på denna fråga med sättet de intervjuade fick information, blir slutsatsen att deras syn på folkbiblioteken framför allt bildas genom **induktion**: de besöker biblioteken, talar med personalen, och bildar sig därmed en uppfattning. Den **deduktiva** sidan är mycket begränsad. De flesta av informanterna verkar antingen anse att partipolitiken är oviktig i sammanhanget, eller inte alls ha funderat på huruvida den är viktig eller inte.

Jessica Sjögren påstår att politikerna är positiva till bibliotek på olika sätt (Sjögren, 2004). Detta är svårt för mig att bekräfta eller vederlägga, då politikerna i min undersökning har olika bakgrund och erfarenhet, medan hennes alla arbetade i samma kommun. Jag kan dock säga så mycket som att skillnaderna i åsikter, såväl som i förd

bibliotekspolitik, förefaller vara större mellan olika kommuner än inom dem. Under paneldiskussionen framkom skilda åsikter, men dessa diskuterades inte närmare.

Med Sten Jönssons terminologi arbetar flera av mina informanter framför allt från en mottagarsituation (Brunsson & Jönsson, 1979), där deras åsikter anpassas över tidens gång och de visar stor tillit till biblioteket som ”sändare”. Detta gällde även till stor del under paneldiskussionen, men däremot inte presstexterna, där naturligt nog de flesta arbetade för att få ut sina åsikter och inte främst ta in andras. Olmander fungerade – troligen på grund av sin yrkesroll – mer som sändare, vilket också gällde Ericsson och i viss grad Jönsson. Detta påverkade deras retorik - de försökte ”sälja” in sitt budskap, inte bara svara på frågor.

Tilliten och den personliga erfarenheten är alltså de klart viktigaste faktorerna, medan den ideologiska bakgrunden i de flesta fall är oreflekterad eller frånvarande.

3.1.4 I hur hög utsträckning stämmer politikernas bild av folkbiblioteken överens med den som förmedlas av biblioteksfolk?

En misstanke jag hade innan jag inledde min undersökning var att politikerna skulle ha en gammaldags uppfattning om biblioteken som enbart ställen där man lånar böcker. Att denna uppfattning fortfarande förekommer bekräftas av medias sätt att hantera biblioteksstatistik, vilket upprör många bibliotekarier (Hjärpe, 2004). I samtal med informanterna kunde jag varken helt avvisa eller bekräfta denna fördom. Flera av dem betonade nya media, medborgarinformation och kulturmöten, medan det också förekom att de av slentrian talade om ”böcker” – i vissa fall kan dock detta vara en fråga om förenkling snarare än ett verkligt tankesätt.

Presstexterna kunde stundtals visa en mycket konservativ uppfattning om biblioteken även när de försvarade dem. Ett exempel var Felicia Mulinaris insändare i *Sydsvenska Dagbladet* 15/4 2005, där hon bland annat sade: ”Hur många av oss hade kunnat läsa om vi inte sedan vi var små hade haft tillgång till folkbibliotek?” Med tanke på skolplikten är det ett något olyckligt försvar av folkbibliotekens berättigande.

Margita Björklunds artikel visade en större helhetsbild av biblioteken (Björklund, 2003). Hon poängterade biblioteken som kulturförmedlare och som mötesplats, men även information och lärande fick sin plats genom att en student nämndes som exempel. Hon tog också upp andra typer av media. Både hennes och Mulinaris engagemang var dock tydliga, även om Björklunds verkade mer genomtänkt.

De närvarande politikerna vid paneldebatten var medvetna om risken att biblioteken stelnar på grund av alltför starkt traditionsbundenhet. De talade dock främst om detta i relation till *lokaler*: var biblioteket ligger och med vilka andra organisationer det är integrerat. Deras åsikter låg också huvudsakligen i mittfåran, medan övriga närvarande i panelen och på golvet var mer tydligt traditionella eller omvälvande. Bredberg uttryckte fler idéer än sina kolleger, även sådana som kan betraktas som kontroversiella, men det ledde inte till någon reaktion från kollegerna. Däremot ledde det som tidigare nämnts till en reaktion från *Sydsvenska Dagbladet* (I Sjögren, 2005).

På det hela taget kan politikernas uppfattning sägas vara bred. De faktorer som Klingberg nämner – kultur, information, lärande och mötesplats – tas allihop upp. Mina informanter nämnde i första hand kultur, sedan information, lärande och mötesplats; skillnaderna var dock mycket små. För den deltagande publiken under paneldiskussionen var dock bibliotekens roll som mötesplats betydligt mer avgörande. Också publiken hade i allmänhet en bred uppfattning; bibliotekets olika roller nämndes och olika media framhölls. Politikernas biblioteksuppfattning har vissa konservativa inslag men är inte övervägande konservativ. Stundtals var den oreflekterad, vilket kan göra att den ändras om de diskuterar frågorna närmare. De lokala målsättningar som är obligatoriska efter ändringen i bibliotekslagen skulle kunna leda till större reflektion, men det är också möjligt att det blir, som Doktor Gormander uttryckte det, ”retoriska figurer” (Ohrlander, 2002).

De grupper av användare som enligt bibliotekslagen ska ha särskilt stöd nämndes också av mina informanter, med undantag av funktionshindrade. Barn var den grupp som nämndes oftast, medan Svensson även nämnde invandrare, troligtvis för att dessa är en stor grupp i Malmö. Förutom de grupper som nämns i bibliotekslagen var det flera av mina informanter som även insåg att studerande har särskilda biblioteksbehov.

Geir Vestheim påtalar en brist på helhetstanke hos politikerna: biblioteken blir en liten del av verksamheten som inte kopplas ihop till något annat (1992). Jag kan inte helt vare sig godta eller avvisa denna iakttagelse när det gäller min egen undersökning. Det finns brister i helhetssynen, men samtidigt kopplas biblioteken till viss del ihop med annan verksamhet, framför allt med skolan. Ingrid Olmander (SKL) och Claes-Göran Jönsson (Lund) påpekar dessutom att en viss konservatism och brist på helhetssyn kan finnas inom biblioteksprofessionen.

I samband med detta kan man fråga sig om sammanslagningen av kulturnämnder och andra nämnder (vanligtvis fritids- och/eller utbildningsnämnder) i flera kommuner har varit till fördel eller nackdel för bibliotekspolitiken. Å ena sidan har det inneburit att allt fler frågor tas upp på samma nämndemöten, men å andra sidan kan det vara en hjälp för just den helhetssyn som Vestheim efterlyser.

Vestheim skiljer på informations- och upplysningspolitik, samt förespråkar det senare. Från det material som jag har undersökt kan jag inte dra någon slutsats om vilket som är vanligast: båda synsätten finns, ofta hos en och samma person. En återkommande tanke hos mina informanter är att tillfredsställa även andra behov än majoritetens. Detta ser jag som ett utslag av upplysningstänkande – utgångspunkten är individen, inte informationen.

Politikernas mentala bild av biblioteksverksamheten är inte så konservativ som Bjarne Stenquist gör gällande i sin bok (Stenquist, 2003). De flesta av dem är medvetna om förändringarna inom biblioteksområdet, även om de ofta inte har formulerat någon plan för att hantera dessa förändringar. Det finns dock vad man skulle kunna kalla en *medveten* konservatism hos flera politiker, där de anser att bibliotekens huvuduppgift bör fortsätta vara kopplad till litteraturen. Man bör i en framtida debatt göra skillnad på dessa två typer av konservatism, då den ena beror på oreflekterat tänkande (”vi gör väl som vi alltid har gjort”) och den andra på ett aktivt ställningstagande.

För att bedöma professionens syn på biblioteken tog jag delvis hjälp av presstexterna, då det är den uppfattning som sprid i dessa som når allmänheten. Här fanns dock en brist på precision. Uppropet i *Gefle Dagblad* uppmanar till en satsning på biblioteken. Det som saknas är förslag på förändring – Det blir inte mycket tydligare än ”satsa på biblioteken”, även om man genom negationerna kan ana förslag: ”Dessa stora statliga satsningar på utbildning har inte inneburit motsvarande satsning på folkbiblioteken” och ”Staten har i princip lämnat de kommunala biblioteken att bäst de kan bistå de studerande”, visar till exempel på en önskan att staten ska ta större ansvar. Hur nämns dock inte närmare (Sluta vela... 2004).

3.1.5 Vilken sorts relation har politiker och biblioteksfolk, och vilken sorts relation skulle de vilja ha?

För att börja med kontakten mellan politiker och bibliotek skulle en uppbenning av denna så som den framstod i mina intervjuer kan lyda som följer:

Formell/skriftlig kontinuerlig kontakt – Informationsbladen i Malmö är ett typiskt exempel. Ordet ”kontinuerlig” bör definieras; i detta fall innebär det alltså veckovis. Denna typ av kontakt förekommer i de undersökta fallen, men politikerna betonade framför allt den informella kontaktens vikt.

Informell/muntlig kontinuerlig kontakt – Mina informanter förklarade sig vara tillgängliga via e-post och telefon. E-post är visserligen en skriftlig form av kommunikation, men ofta så pass informell att den ändå passar in här. Svårigheten gäller i stället att definiera ”vid behov”. Detta kan innebära att kontakten sker mer eller mindre kontinuerligt, men då bibliotekscheferna förklaras vara i huvudsak autonoma kan det också innebära att kontakten faller under nästa definition. Att Västerviks nämndesekreterare är bibliotekarie kan göra att denna typ av kontakt uppstår. Denna typ av kontakt är mycket positiv som kommunikation betraktat, men till skillnad från mer formell kontakt diarieförs den sällan, vilket kan vara ett problem med utgångspunkt från offentlighetsprincipen.

Kontakt vid krissituationer – Denna kan ske formellt eller informellt, vanligast kanske är att en informell kontakt följs av mer formella sådana (ansökan om mer pengar, exempelvis). Informanterna gjorde klart för mig att sådan kontakt är välkommen, men också att krissituationer sällan uppstår.

Formell kontakt vid nämndemöten – Denna typ av kontakt kan vara skriftlig eller muntlig och sker bara när ett särskilt ärende föreligger. Detta är en mindre vanlig form av kontakt, då biblioteksärenden i allmänhet bara tas upp vid något tillfälle per år, samt när budget ska sättas. Enligt Jessica Sjögren lade sex av sju riksdagspartier fram minst en motion rörande bibliotek år 2002 (Sjögren, 2004). Detta innebär att biblioteken tas upp oftare på statlig nivå än i vissa kommuner. Det ska dock påpekas att hon i sin undersökning inte gör skillnad på olika sorters bibliotek.

Kontakt genom personliga besök – Detta var, som tidigare nämnts, en mycket vanlig form av kontakt för alla informanter. Hur ofta politikerna besöker biblioteken kan variera, liksom huruvida besöken är schemalagda eller mer spontana.

Observera att den sista formen av kontakt initieras av politiker, medan alla de andra i huvudsak initieras av bibliotekspersonalen. Ett möjligt undantag är ”kontakt vid krissituationer” som kan ske åt båda håll beroende på var krisen uppstår.

En fråga som måste tas upp i detta sammanhang är i vilken utsträckning kontakt sker även med politiker som inte bär huvudansvaret för nämnden eller biblioteken, och på vilket sätt denna kontakt sker. I Arjeplog är min informant kontaktpolitiker för biblioteken, och den kontinuerliga kontakten ligger enbart på henne. Lundgren (Västervik) förklarade i sin tur att ledamöterna i nämnden inte hade hans ansvar att göra personliga besök på biblioteken – som synes den huvudsakliga kontakten som initieras av politiker.

Eftersom de flesta formerna av kontakt sker på bibliotekens initiativ, samtidigt som den *vanligaste* formen av kontakt var personliga besök, innebär det att dessa besök blir mycket avgörande för vilken information politikerna får. Bollen ligger alltså så att säga på politikernas planhalva. Detta kan ses som både positivt och negativt. Det är positivt att de besöker biblioteken och därmed får en överblick över verksamheten, men negativt om politiker som *inte* besöker biblioteken därmed får bristfälligt underlag för sina beslut. Övrig kommunikation med biblioteken verkar framför allt ske ”vid behov”. Risken med detta är om ”behov” tolkas alltför snävt, så att politikerna endast tas in när krisen redan är ett faktum. Detta tycks dock inte ha skett i de undersökta kommunerna.

Jag omarbetar här inte kontaktformerna för att omfatta även användare, vilket gör att de informanter som inte är kommunalpolitiker faller vid sidan om. Det bör dock påpekas att även dessa såg de personliga besöken som helt avgörande för att de skulle få information om biblioteken, och Ericsson efterlyste bättre marknadsföring från bibliotekens sida. Den kontinuerliga kontakten från bibliotekens sida – i form av reklam, uppsökande verksamhet, etc. – tycks alltså saknas eller inte uppmärksammas.

Politikerna tycktes i allmänhet nöjda med den kontakt de hade med biblioteket. Endast de muntliga presentationerna på kultur- och fritidsnämndens möten i Västervik var en tvistefråga, då nämndens politiker enligt min informant har olika åsikter om hur mycket tid som ska få gå åt till detta.

Enligt Geir Vestheim har norska politiker föga kontakt med biblioteken utanför mötena (Vestheim, 1992). Detta stämmer inte med mina resultat: politikerna betraktar den informella kontakten med biblioteksledningen som viktigast, och den formella kontakten är underordnad. Jag vet inte om detta visar på en skillnad länderna emellan eller om mina informanter är atypiska.

Även i övrigt verkade relationerna i huvudsak goda. Tonen framstod som vänskaplig både i mina intervjuer och i paneldiskussionen. Samtidigt som biblioteken hade en hög grad av autonomi sågs de uppenbart av politikerna om en viktig del av kommunens liv i stort. Folkbiblioteken är efter bibliotekslagens införande ett obligatorium för varje kommun, men det är inte nödvändigt att de drivs i kommunens egen regi. Ingen av kommunpolitikerna jag intervjuat sade kategoriskt nej till bibliotek på entreprenad, men allihop hade villkor för de omständigheter under vilka de skulle kunna godkänna något sådant. De verkade betrakta det som sitt ansvar att se till att biblioteken fungerade som önskvärt oavsett vem som styr dem. Den mest positiva i synen på

entreprenadverksamhet/outsourcing var Bredberg under paneldebatten, som önskade mindre filialer/boksamlingar på bensinmackar och hamburgerkedjor.

Om man ska använda Sten Jönssons termer utgick mina informanter från en situation där biblioteken fungerade som sändare och de själva som mottagare, och där bibliotekens lyssnande var välutvecklat. I ett bredare perspektiv tycks det dock finnas vissa brister i genomförandet av denna relation. Biblioteken sköter sig själva i så pass hög grad att det de sänder blir otydligt, vilket försvårar för politikerna att själva inlemma bibliotekspolitiken i sin agenda och sända vidare till allmänheten. Presstexterna visade tydligare på detta problem: biblioteksfolkets ”sändningar” var ofta mycket otydliga. Dessutom var lyssningsgraden ibland alarmerande låg och gav stundtals ett intryck av en självvald isolering, där uppfattningar bekräftas genom att jämföras med kollegernas uppfattningar, snarare än med världen utanför. Risken med detta är att det kan leda till vad som med ett drastiskt uttryck kan kallas masspsykos: felaktiga föreställningar förstärks eftersom den egna gruppen fortfarande bekräftar dem.

Det är intressant att se på var användarna står i relationen mellan politiker och bibliotekspersonal. Enligt Sten Jönsson tas oftast väljarnas åsikter i beaktande först i ett sent stadium, vilket stämmer med de fall jag har använt mig av i denna uppsats. Väljarna/användarna är då beroende av att få antingen politiker eller biblioteksledning på sin sida, eftersom de inte själva har haft någon möjlighet att sätta sig in i alla detaljer och därmed utan allierade förväntas inta en renodlad mottagarroll. Klingbergs artikel var ett försök att få in användarna i en diskussion om bibliotekens framtid (Klingberg, 2003). I den efterföljande debatten sågs han framför allt som en person i opposition mot politikerna, oavsett om de nedskärningar han talade om betraktades som ett verkligt hot eller något han själv hittat på. Enligt Jönssons modell hade han dock en hög lyssnargrad; han fungerade som sändare, men bad läsarna välja mellan olika alternativ. På detta sätt fick även användarna en chans att delta i diskussionen. I Sundsvallsfallet framstår bibliotekspersonalen i ännu högre grad som stående i opposition mot politikerna, då de lagt över ansvaret att besluta om nedskärningar på politikerna själva (Norberg, 2004). Intrycket blir alltså bibliotekspersonal och användare mot politiker. Här tvingades också politikerna till sist ge sig.

I Visbyfallet däremot står politiker och biblioteksledning i huvudsak på samma sida, medan delar av användargruppen protesterar (Calamnius, 2001). Ett intressant fenomen är förvåningen över att någon intar motsatt uppfattning. Också under paneldiskussionen stod stundtals de olika professionerna i panelen eniga mot de deltagande i publiken. När ett sådant här problem uppstår i den triangelrelation som är politiker, bibliotekspersonal och användare blir frågan vilken av de tre ”hörnen” som ska offras. Offras politikerna försvåras samarbetet till nästa gång. Det kan också påverka verksamhet inom andra delar av kommunen – i Sundsvallsområdet ledde bibliotekens ”räddning” till att idrotten i stället blev lidande. Offras däremot bibliotekspersonalen försvåras inte bara samarbetet utan också arbetet inom biblioteket, eftersom missnöjd personal inte arbetar lika bra. Användarnas uppfattningar är ofta mindre grundade i fakta, men om de inte tas in i diskussionen förrän på ett sent stadium blir det svårt för dem att ha någon annan typ av uppfattning. Att förneka användarna information så länge som möjligt är dessutom ett demokratiskt problem. Därtill kommer frågan om användarna alls prioriterar samma saker som profession och huvudmän – ibland verkar de ha helt andra åsikter om vad som konstituerar ett bra bibliotek.

Då jag inte här har haft möjlighet att utveckla detta triangeldrama ytterligare skulle jag gärna se ett annat arbete som tar upp dessa frågor.

3.2 Diskussion och avslutning

Låt oss återgå till huvudfrågan: **Vilken plats har folkbiblioteken i lokalpolitiken idag, och vilken kan den tänkas ha i framtiden?**

En återkommande fråga är om folkbiblioteken blir undanskymda i politiken eftersom de helt enkelt inte är särskilt viktiga. Det är dock märkbart att en överväldigande majoritet av personerna i min undersökning – både dess skriftliga och muntliga del – anser att folkbiblioteken bör drivas i kommunal regi. I samband med detta betonar ett flertal även bibliotekens vikt. För mig blir det hela då en fråga om konsekvens: biblioteken kan inte vara *både* alltför viktiga för att få stå utanför kommunens kontroll *och* alltför oviktiga för att behöva diskuteras i politiken.

Som jag har visat är det inte fullt så enkelt som att politiker inte intresserar sig för bibliotekspolitik, åtminstone inte på kommunal nivå. Även om mina informanter inte är representativa visar de ändå tydligt att det finns politiker som är intresserade. Deras intresse är ofta grundat i ett allmänt biblioteksintresse redan från början och förstärks genom relationer med bibliotekschef och annan bibliotekspersonal. Däremot är intresset inte i någon högre grad kopplat till en ideologisk överbyggnad. Intresset gäller också framför allt bibliotekspolitiken så som den relaterar till den egna erfarenheten och/eller kommunen, utan större kopplingar till vad som sker i andra delar av landet. (Jag räknar här givetvis inte in Olmander från SKL.)

Informanterna är – så som Sven Nilsson också sade om Sveriges bibliotekspolitiker i stort – tämligen nöjda. Den mest debattlystna av dem – Ericsson (VSF) – är också den mest missnöjda. Det är dock anmärkningsvärt att det han efterlyser är biblioteket så som det en gång var, i en tid han ser som mer radikal. Hans bibliotekssyn är alltså på sätt och vis konservativ, samtidigt som hans verbalisering av den möjliggör en förändring.

Tanken att förnöjsamheten är ett hinder för dialogen understöds av att de presstexter jag har undersökt i allmänhet uttrycker missnöje. (No news are good news.) Samtalet som förs har dock sina problem. De flesta av de artiklar jag läst motiveras av ett enskilt fall – vanligtvis problem med filialer – och rör sig därför inte heller i särskilt hög utsträckning om principfrågor. Dessa får i stället läsas mellan raderna. Argumenteringen riktar sig ofta till känslorna – de skrivande framhäver att de själva står på bibliotekets sida, eller folkets sida, eller barnens sida, och de positionerar därmed sina meningsmotståndare som ”bad guys”. En utveckling av diskussionen där det klargörs på vilket sätt denna åsikt är bättre än den motsatta för biblioteket/folket/barnen är dock ovanlig. Det blir en instinktiv reaktion – ”vår filial behövs” – utan en tydlig motivering. Ofta förs också debatten i efterhand, när beslutet redan är fattat – målsättningen för motståndarna blir då att riva upp beslutet. Sten Jönsson beskriver hur politiker är ovilliga att ge klara besked

på ett tidigt stadium, då detta kan leda till protester som försvårar beslutsfattandet och gynnar oppositionen (Brunsson & Jönsson, 1979). Att undvika frågan tills omständigheterna gör detta omöjligt kan dock innebära att väljarna känner sig bedragna och får minskat förtroende för sina politiker. Det politiska systemet fungerar bara så länge väljarna kan lita på att de politiker som ska representera dem ger tillräcklig och sanningsenlig information. Om det kommer in protester efter att ett beslut redan är fattat innebär det dessutom merarbete, i synnerhet om det slutar med att beslutet rivs upp.

Mer generella biblioteksartiklar förekommer. Här märks till exempel det socialdemokratiska upprop som även Stenquist tagit upp, som kräver mer uppmärksamhet till bibliotekspolitiken. Dessa texter slår dock över åt andra hållet. Här blir diskussionen *alltför* generell, och kan inte kopplas till konkreta politiska frågor.

Det som saknas är en mellannivå, vilket kan vara en av flera orsaker till att inläggen inte får större uppmärksamhet än vad som är fallet. De krav som ställs i artiklarna och som inte rör ett särskilt bibliotek är mycket vaga och kan summeras i uppmaningen "bry er om biblioteken!" Att döma av de intervjuer jag har genomfört är dock inte problemet att politikerna inte bryr sig om biblioteken, utan att de betraktar biblioteken som i huvudsak oproblematiska. Dessutom saknas inom vissa frågor en gemensam vokabulär – samma uttryck kan beskriva olika fenomen. För den som använder sig av pressen för att få uppmärksamhet till bibliotekspolitiken blir det alltså viktigt att formulera konkreta krav på en överkommunal nivå och att tydliggöra de begrepp som används, så att läsaren kan ta ställning i sakfrågan. Som Olmänder (SKL) säger är det ingen som ifrågasätter bibliotekens existens. Därför anser jag att risken blir att den som läser dessa artiklar tänker att det inte gäller dem, eftersom deras bibliotek finns och fungerar.

Som jag har visat i min undersökning har politikerna stor tillit till biblioteksledningen och sätter sig själva i en mottagarroll enligt Sten Jönssons modell. Detta innebär att ett stort ansvar läggs på biblioteksprofessionen att informera politikerna och få dem engagerade. Här skulle debatten – och i viss mån de enskilda kommunerna – må bra av en större tydlighet från professionens sida, med förslag på konkreta, övergripande mål och åtgärder för biblioteken. "Lyssnarnivån" behöver ökas så att politikerna kan integrera den information de får och själva bli "sändare" mot allmänheten. Även de ideologiska utgångspunkterna kan behöva tydliggöras, då bibliotekens osynlighet är kopplat till deras självklarhet. "Biblioteken är det ingen som ifrågasätter." Risken är förstås att biblioteken blir just ifrågasatta, och att en bibliotekspolitik som utarbetas under en viss mandatperiod inte längre accepteras när andra partier får majoritet. I förlängningen blir det upp till varje bibliotek att avgöra om denna risk är värd att ta.

Frågan om politisering av biblioteken dök upp när Johan Norberg och Björn Wallace i DN debatt hävdade att biblioteken var vänstervridna (Norberg och Wallace, 2004). Detta ledde dock inte till någon debatt i verklig mening; ett flertal tidningar tog upp inlägget, biblioteksförbundet försvarade sig med att undersökningen var felaktigt genomförd, och någon diskussion av principfrågan (hur undviker man att bibliotekens utbud politiseras?) fördes egentligen inte. De av mina informanter som tog upp frågan tog alla starkt ställning mot en politisering av biblioteken och förespråkade ett brett utbud som tillvaratar även minoritetens behov. De hade dock olika uppfattning om

bibliotekariens roll i detta, huruvida han/hon själv skulle anförtros att åtgärda problemet, eller om det som behövdes var en högre grad av användarstyrning.

Avsaknaden av en debatt efter Norbergs och Wallaces tal om bibliotekens vänstervridning kan också ha att göra med deras brist på konkreta krav på hur man skulle kunna åtgärda situationen (Norberg & Wallace, 2004). (Ändra inköpsförfarandet? Avskeda bibliotekarierna? Kvotera in böcker?) Sedan tillkommer givetvis också det faktum att flera inom professionen ansåg att undersökningen genomförts på ett oseriöst sätt och att resultaten därför inte var tillförlitliga. Detta borde dock inte i sig ha hindrat en debatt om utgångspunkten varit intressant. Deras inlägg skiljer sig dessutom från mängden genom att ekonomiska problem inte ligger i förgrunden.

Kingbergs lista över bibliotekens syften är ett positivt exempel på hur en konkret artikel som rör sig även på överkommunal nivå kan se ut. Den ledde också till en debatt, om än begränsad. Det kan dock påpekas att eftersom hans artikel sågs som ”oförskämda hotelser” i internetdebatten kanske metoden inte ska prövas rakt av. Det är väl värt att märka att också denna artikel är kopplad till neddragningar – en biblioteksdebatt som inte bygger på ekonomiska svårigheter tycks fjärran.

En mer kåserande artikel, men ändå med en viss poäng, är Gormanders/Ohrlanders (Ohrlander, 2002). Gormanders syn på bibliotekspolitik är förstås tillspetsad; det hör till stilen. Han försöker dessutom ta upp alltför många ämnen på en gång, så att inget av dem riktigt får utvecklas. Pedofildiskussionen som inleder artikeln och är orsak till dess titel förloras till exempel sedan i en allmän diskussion om bibliotekens framtid. Samtidigt är han en av de få som a) tar upp frågan utan motivering av neddragningar, b) åtminstone i viss utsträckning klargör *på vilket sätt* han anser att biblioteken är viktiga (*att de är det* är en vanlig uppfattning) och c) visar vem han betraktar som ansvarig för bibliotekspolitiken.

Ingrid Olmander (SKL) sade vid ett tillfälle under min intervju med henne: ”Biblioteken är det ingen som ifrågasätter, de kommer alltid att finnas.” Det låter betryggande, tills man ser närmare på saken. För vad är det som alltid kommer att finnas? Biblioteken ser inte likadana ut nu som för 50 år sedan – ska de se likadana ut om 50 år? Bredberg uttryckte under paneldiskussionen i Lund samma sak på ett annat sätt: ”Biblioteken är på något sätt helig mark, de får inte antastas.” Här blir problemet än tydligare. Alla som varit i en kyrka vet hur traditionsbunden heligheten lätt blir.

Att bedöma bibliotekspolitikens framtid utifrån de politiska ungdoms- och studentorganisationerna skulle kunna ge en dyster bild, då jag enbart fick tag på två informanter och de flesta hemsidor helt ignorerade bibliotekspolitiken. Det är dock vanskligt att dra för stora växlar på detta material, då ungdomsförbunden arbetar främst med nationella frågor och studentorganisationerna med studentfrågor.

Kommer bibliotekspolitiken i framtiden att se annorlunda ut? Ingenting tyder på en drastisk förändring. De tekniska framstegen innebär visserligen förändrade möjligheter för biblioteksverksamheten, men inte nödvändigtvis för det sätt på vilket bibliotekspolitiken förs. Däremot visar min undersökning på en hög grad av *påverkbarhet* inom bibliotekspolitiken. De inblandade politikerna är inte ”låsta” i sina positioner utan öppna för förändringar.

Källor

Arjeplogs kommuns hemsida. Tillgänglig: <www.arjeplog.se> (1 maj 2005)

Ateneums hemsida. Tillgänglig: <www.ateneum.net> (1 maj 2005)

Audunson, Ragnar Andreas (2001). Folkebibliotekenes rolle i en digital framtid: Publikums, politikernes och bibliotekarernes bilder. I Audunson, Ragnar Andreas & Windfeld Lund, Niels *Det siviliserte informasjonssamfunn: Folkebibliotekenes rolle ved inngangen til en digital tid*. Bergen: Fagbokforlaget.

Bekele, Salomon (2002). Sverige har blivit frånåkt i tillväxtligan. *Veckans affärer* häfte 14, sida 26-29.

”Biblioteket inte bara böcker. Även framtidens kultur- och informationscenter. Möjligheter och hinder.” Paneldiskussion på Järnåkraskolan i Lund. Deltagare i panelen: K. Arne Blom, Gunilla Härdenberg, Claes-Göran Jönsson (s), Gösta-John Bredberg (fp), Christer Wallin (m), Kjell Wallström. 12 april 2005.

Bitter eftersmak. *Sundsvalls Tidning* 24 november 2004.

Björklund, Margita (2003). Rädda biblioteken. *Göteborgs-Tidningen* 9 oktober.

Brodin, Arne & Tarschys, Rebecka (1999). Opinionsbildningen kring förslaget att slå ihop folkbiblioteket och högskolebiblioteket i Visby. *Förnyelse av kulturinstitutioner*. Uppsala: Framtidens kultur. Tillgänglig: <<http://www.framtidenskultur.se/debatt.htm>>

Brunsson, Nils & Jönsson, Sten (1979). *Beslut och handling: Om politikens inflytande på politiken*. Stockholm: LiberFörlag.

Calamnius, Britta (2001). *Kampen om biblioteket: Tillgängligheten, myndigheten och gatans parlament*. Örebro: Haimdagars förlag.

Centerpartiets ungdomsförbunds hemsida. Tillgänglig: <www.cuf.se> (1 maj 2005)

Efraimdotter, Inger m.fl. (2002). Sverige saknar bibliotekspolitik. *SKTF* 27 maj. Tillgänglig: <<https://www.sktf.se/Templates/Page.aspx?id=1908>> (30 mars 2005)

Ericson, Bengt (2002). Den hotade modellen. *Veckans affärer* häfte 8, 30-35.

Ericson, Gunilla (1998). Frivilliga krafter räddningen för filialer. *Kommunaktuellt*

1:1998

Flanke, Johan (2005). Allas rätt till utbildning hotas. *Göteborgs-Posten* 23 mars.

Forslund, John Erik (2003). *Om biblioteksverksamheterna*. Stockholm: Fritze.

Grön Ungdoms hemsida. Tillgänglig: <www.gronungdom.se> (1 maj 2005)

Hjärpe, Katarina (2004). Människorna och böckerna. *epigon.nu* nr. 59. Tillgänglig: <<http://www.epigon.nu/pubshow.php?page=045904>> (20 april 2005)

Hultman, Ann (2004). Kampen om biblioteken fortsätter. *Sundsvalls Tidning* 2 november.

Jönsson, Sten (1981). Samspelet mellan politiker och tjänstemän. Ur Brunsson (red.) *Politik och administration: Utveckling och drivkrafter i en politiskt sammansatt organisation*.

KDUs hemsida. Tillgänglig: <www.kdu.se> (1 maj 2005)

Klingberg, Christer (2003). Vad ska vi ha biblioteken till? *Nerikes Allehanda* 17 oktober.

efterföljande debatt till Klingbergs artikel:

Tillgänglig: <<http://www.nerikes.se/debatt/inlaggen.asp?id=71049>> (30 april 2005)

Liberala Ungdomsförbundets hemsida. Tillgänglig: <www.luf.se> (1 maj 2005)

Lundborg, Bitte (2004) Elisabet är chef – i två kommuner. *Kommunaktuellt*, häfte 1.

Lunds kommuns hemsida. Tillgänglig: <[ww.lund.se](http://www.lund.se)> (30 maj 2005)

Lunds Socialdemokratiska Studentklubbs hemsida. Tillgänglig: <www.af.lu.se/foreningar/lssk/> (17 maj 2005)

Lunds Universitets Politiska & Ekonomiska Förenings hemsida. Tillgänglig: <www.lupef.org> (17 maj 2005)

Malmö kommuns hemsida. Tillgänglig: <www.malmo.se> (1 maj 2005)

Moderata Studenters hemsida. Tillgänglig: <www.af.lu.se/foreningar/modstud/> (1 maj 2005)

MUFs hemsida. Tillgänglig <www.muf.se> (1 maj 2005)

Mulinari, Felicia (2005). Rädda filialerna Stångby och Klostergården. *Sydsvenska Dagbladet* 15 april.

Niemelä, Eeva (2004). Flera bibliotek läggs ned. *Sundsvalls Tidning* 20 oktober.

Nilsson, Sven (2003). *Kulturens nya vägar*. Malmö: Polyvalent.

Norberg, Kalle (2004). Politiker ska spara 15 miljoner i kulturkassan. *Sundsvalls Tidning* 21 september.

Norberg, Johan & Wallace, Björn (2004). Kompakt vänstervridning i biblioteken. Ny undersökning visar på stor slagsida i bibliotekens inköp av samhällspolitiska böcker. *Dagens Nyheter* 24 september.

Ohrlander, Gunnar (2002). Farbror Bosse har gjort sitt på bibblan. *Aftonbladet* 20 april.

Sjögren, Ivar (2005). En Saul Bellow med mos? *Sydsvenska Dagbladet* 16 april.

Sjögren, Jessica (2004). *Partiernas kultur- och bibliotekspolitik på nationell och lokal nivå*. Högskolan i Borås. 2004:44.

Sluta vela - satsa på biblioteken! (2004). *Gefle dagblad* 29 juni. (ledare)

SSUs hemsida. Tillgängling: <www.ssu.se> (1 maj 2005)

Stenquist, Bjarne (2003). *Är det på efterkälken Sverige åker? Folkbiblioteken behöver ett nationellt uppdrag*. Lund: Bibliotekstjänst.

Stenström, Tua (1998). *Mer än bara böcker: exempel på förnyelse av folkbiblioteken*. Stockholm: Statens kulturråd.

Trångt i mitten, ilsket på kanten. *Dagens Nyheter* 2 februari 2005.

Törnwall, Filippa (2005) Förening slåss för sitt bibliotek. *Sydsvenska dagbladet*, 4/6.

Ung Vänsters hemsida. Tillgänglig: <www.ungvanster.se> (1 maj 2005)

Vestheim, Geir (1992). *Folkebibliotek i förvandling*. Oslo: Norske samlaget.

Wikner, Hans (2005) Stångby får stöd för sitt bibliotek. *Sydsvenska dagbladet*, 3/6.

Vikström, Katarina (2004). Daniel protesterar mot biblioteksstängning. *Sundsvalls Tidning* 30 oktober.

Vänsterns studentförbund i Lunds hemsida. Tillgänglig: <www.vsf-lund.org/> (17 maj 2005)

Västerviks kommuns hemsida. Tillgänglig: <www.vastervik.se> (1 maj 2005)

Intervjuer med följande personer:

Peter Lundgren (c), Västervik. 11/3 2005

Alexander Lindskog (gu). 14/3 2005.

Martin Ericsson (vsf). 17/3 2005.

Per Svensson (s), Malmö. 21/3 2005.

Naeimi Cederberg (fp), Arjeplog. 31/3 2005.

Ingrid Olmander van Erk (Sveriges Kommuner och Landsting) 6/4 2005.

Claes-Göran Jönsson (s), Lund. 31/5 2005.